

Available online at <http://jgu.garmian.edu.krd>

Journal of University of Garmian

<https://doi.org/10.24271/garmian.2020.309>

لادانی و اتایی له هۆنراوه‌کانی (فه‌ره‌یدون عه‌بدول به‌رزنجی) دا

که‌ژاڵ جه‌ابه‌خش محه‌مه‌د ئومێد به‌رزان برزو تریفه‌ محه‌مه‌د فه‌ره‌ج
زانکۆی گه‌رمیان - به‌شی زمانی کوردی

Article Info

Received: June, 2020

Revised: June, 2020

Accepted: July, 2020

Keywords

زمانی شیعی، لادانی زمانی، لادانی واتایی.

Corresponding Author

kazhal.jihabakhsh@garmian.edu.krd

omed.barzan@garmian.edu.krd

refa.mohamed@garmian.edu.krd

پوخته

ئه‌م توێژینه‌وه به‌ناوێشانانی (لادانی واتایی له هۆنراوه‌کانی فه‌ره‌یدون عه‌بدول به‌رزنجی) دا، که تیایدا باس له لادانی زمانی وه‌ک چه‌مکی گشتی کراوه، که له هه‌مو کایه‌کانی ژبانی مرۆفایه‌تیدا په‌نگه‌داته‌وه و ده‌بیترت، بیگومان هه‌ر شاعیرێک په‌ناده‌باته به‌ر شیوازیکی تایبه‌ت له‌به‌کاره‌ینانی کۆده‌کانی زمان هه‌ربۆیه زۆرجار توشی لادانی زمانی ده‌بیته‌وه که بیگومان ئه‌مه‌ش دیارده‌یه‌کی ئاسایی بواری ئه‌ده‌بیه.

توێژینه‌وه‌که له دو ته‌وه‌ر پیکه‌تووه:

ته‌وه‌ری یه‌که‌م وه‌ک ده‌روازه‌یه‌ک بۆ ناساندنی لادان و لادانی زمانی ته‌رخانکراوه، که تیایدا باس له چه‌ند زاواوه‌یه‌کی پێویست به‌ بابته‌کانی (زمانی ئاخوتنی ئاسایی و زمانی ئه‌ده‌بی و زمانی شیعی)، سه‌ره‌تایه‌ک ده‌رباره‌ی تیۆریه‌ گرنه‌گه‌ باسکراوه‌کان له‌باره‌ی پێگه‌ی ئه‌ده‌ب له زمانه‌وانیدا، چه‌مک و زاواوه‌ی لادانی زمانی، بنه‌ما و پێوه‌ره‌کانی لادانی زمانی، مه‌رجه‌کانی لادانی زمانی، جۆره‌کانی لادانی زمانی کراوه.

له ته‌وه‌ری دوهمدا باس له لادانی واتایی و جۆره‌کانی کراوه، که شاعیر له دیوانه شیعییه‌که‌یدا به‌کاره‌ینان و به نمونه‌ی شیعییه‌وه خراونه‌ته‌پو، هه‌روه‌ها هۆکاری به‌کاره‌ینانی لادانی واتایی له‌گه‌ڵ دێره‌کاندا رونه‌کراوه‌ته‌وه، به‌مه‌به‌ستی خستنه‌پو‌ی ده‌سه‌لات و توانایی داھینه‌ران‌ه‌ی شاعیر به‌سه‌ر زماندا.

له کۆتاییدا ئه‌نجامه‌کان و سه‌رچاوه به‌کاره‌اتوو‌ه‌کان و پوخته‌ی توێژینه‌وه‌که به هه‌ردو زمانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی خراونه‌ته‌پو.

پیشگی:

لادان وک یه کیک له دیارده گرنه گانی لیکۆئینه وهی زمانه وان و شیوازه گهری له زمانی شیعری ده کۆئینه وه، بیگومان هه شاعیریک په ناده باته بهر شیوازیکی تایبته له به کارهینانی زمان، به مه بهستی داهینان و نیشاندانی ناستیکی بهرزی زمانه شیعریه که ی، به جۆرک هه لادانیک له یاسا و ریساکانی زمان، ده کرتیت گریمانه ی به ره مه پینانی دهقی نه ده بی لیکه ویتته وه ، لادان له هه مه ناسته گانی زمان دروسته بیته، به و واتایه ی شاعیر به مه بهستی گه یاندنی واتای نوئ له لایه ک، له لایه کی تره وه گونجاندنی کیش و سه روا و دورکه و تنه وه له یاسا باو و به کارهاتوو گانی زمان، لادانی زمانی له شیعره گانیدا نه نجامه دات، بۆیه لادانی زمانی بونیادیکی گرنه گ له شیعره گانی شاعیراندا پیکده هینیت. بۆ نه م مه به سته ش دیوانی (فه ره یدون عه بدول به رزنجی) کراوته که ره سته ی توئینه وه که و نمونه ی لیوه رگه یاره.

له توئینه وه که دا رپیزی (په سنی شیکاری) بۆ رافه کردنی دهقه شیعریه گانی شاعیر به کاره یاره.

گرنگی توئینه وه که ش له وه دایه، که تاوه کو ئیستا توئینه وه یه کی سه ره خۆ له سه ر لادانی زمانی و به تایبه تی لادانی واتایی له سه ر شیعره گانی شاعیر نه کراوه، که بابه تیکی گرنه گ و بنه ره تیه له بونیادی شیعره گانی به رزنجیدا ره نگیدا وه ته وه، نه مه ش به مه به سته ی خسته نه پروی ده سه لات و توانای داهینه رانه ی شاعیر به سه ر زماندا.

ناوه رۆکی توئینه وه که له دو ته وه ر پیکهاتوو:

ته وه ری یه که م، وه ک ده روازه یه ک بۆ ناساندنی لادان و لادانی زمانی ته رخانکراوه، که تاییدا باس له چه مک و زاواهی لادانی زمانی، بنه ما و پیوه ره گانی لادانی زمانی، مه رجه گانی لادانی زمانی، جۆره گانی لادانی زمانی کراوه.

له ته وه ری دوهمدا باس له لادانی واتایی و جۆره گانی کراوه، که شاعیر له دیوانه شیعریه که یدا به کاره پیناون و به نمونه ی شیعریه وه خراونه ته پرو، هه ره وه ها هۆکاری به کارهینانی لادانی واتایی له گه ل دپه رکاندا رونه کراوه ته وه، به مه به سته ی خسته نه پروی ده سه لات و توانایی داهینه رانه ی شاعیر به سه ر زماندا.

۱) ده روازه یه ک بۆ ناساندنی لادان و لادانی زمانی:

۱-۱) چه ند زاوازه یه کی پیویست به بابه ته گانی (زمانی ناخواتنی ناسایی و زمانی نه ده بی و زمانی شیعری):

زمان وه کو ره گه زیکی سه ره کی زبانی مرۆف، نامیریکه له هیما و نیشانه کان که بۆ بیرکردنه وه و په یوه ندیکردن و ناسینه وه ی

شته کان به کاردیت، زمان له سه ر بنه ما ی سنج ناستی ناخواتن: (زمانی زانست و زمانی هونه ر و زمانی نه ده ب) بنه ما ی که لتوری هه مه کۆمه لگایه ک دروسته دکات، یه کیک له بابه ته باسکراوه گرنه گانی هه ر کۆمه لگایه ک، بابه تی (زمانی ستاندارد) ره که له لایه ن زمانه وانانه وه پیناسه ی زۆری بۆ کراوه و هه ره که یان له دید و بۆچونی خۆ یانه وه باس له م لایه نه ده که ن، له هه مویاندا خالی هاوبه ش به دیده کرتیت. زمانی ستاندارد "نه و شیوه زمانه یه که له رۆژنامه کان به کاردیت و له قوتابخانه کان ده خوئیریت، جگه له مه ش که سانی خاوه ن بروانامه قسه ی پینده که ن و له هه وال و شوئنه فه رمیه گانی تر به کاردیت" (بروانه: والی رضایی، ۱۳۸۴: ۲۰ و نه و پیناسانه ی له ویدا ها تون).

له زمانی ناخواتنی ناساییدا (که بۆ ئالوگۆ کردنی زانیاریه گانه) ، به کارهینانی وشه کان به شیوازیکی ناسایی ده بیته به لام له شیعردا به که میک جیگۆر پیکردنی نه و وشانه ژبان و واتایه کی تازه یان پینده به خشریت ، ده بیته هۆی دروستیونی جۆره جوانکاریه ک له ناخواتندا و گوئگر بۆ لای خۆی راده کیشیت (بروانه :سمیه بیگدلی، ۱۳۹۵: ۱۱). نه مه ش هونه ری شاعیر له چۆنیته هه لژاردنی وشه شیعریه گانی ده رده خات، "شاعر جۆره به کارهینانیکی نه ده بی نایایی زمانه" (میلاد قبی، محمود سامانفر: ۱ > www.artmarkazi.ir ghomi&samanfar). بۆیه "شاعیر دونیای ناسراو و ناسایی (به کارهاتوی) زمان تیکده دات، بۆ نه وه ی وشه کان له واتا ناسراو و ناساییه که ی خۆی به کاره هینرین، به لکو له و زمانه که به دیوکی تری زمانی باوی نوسراو داده نریت، که هه مان زمانی شیعریه به کاربیت، له زمانی شیعریدا روه پروی گۆرانکاریه کی بنه ره تی په یوه ندی نیوان دال و مه دلولداین، واته له زمانی ناخواتنی ناساییدا (دال) هکان، (مه دلول) ی دیارو تایبه تی خۆ یانیا ن هه یه، به لام له زمانی شیعریدا (دال) هکان ده بنه خاوه نی (مه دلول) ی نوئ و گوئگر بۆ تیکه یشتی مه دلوله تازه کان ده که ویتته نیو کاریکی نه سته مه وه، به مه ش دیارده ی تیکه یشتن درتزه ده کیشیت، بۆیه کاریگه ربی له سه ر به رامه بر ده بیته" (بروانه: جعفر میرزایی پرکی و زهرا مه دی، ۱۳۹۳: ۵۲). به و پیه "زمانی شیعری شیوه یه کی تری زمانه، که باس له پیکهاته یه کی واتایی تایبته دکات و شیوه (قۆرم) که ی له واتا که ی جیانا پیتته وه و نه گه ر بۆ هه ر شیوه یه کی تری زمان وه کو (زمانی ناخواتنی ناسایی) هه لیکه پیننه وه و بمانه وئ واتای دپرک جیا له شیوه که ی بگه ی نین، نه مجۆره ده رنه نجام و رافه کردنه هه رگیز ناتوانیت واتا بنه ره تیه که ی به و جۆره ی که له شیوه تایبه ته که ی شاردا روه ته وه، پیمان بگه یه نیت" (سمیه بیگدلی، ۱۳۹۵: ۱۲). ته نانه ت "که باسی زاواوه کان و چه مکه کان

زمانه لهباری په یوه نډی نږوان زمانه وانی و نه ددېدا، هه له بهر پوښنایي هم جوړه توپښه وانه، توپښه رانه باری نه ددې ده توانن له لایه نه جیاوازه کانی نه ددې بکوښه وه، لایه نی یارمه تیدری تیورییه کانی له توپښه وهی نه ددېدا نه وهی، که توپښه بوی ددرده که ویت، که هه ریه که له بهر هه مه نه ددې بیه کانی له سهر بنه مای کامه تیوریی باشر دد توانیت دیراسه بکات. هه روه ها لیکوښه وه له شیکردنه وهی ده قه نه ددې بیه کانی به پیی یاسا زمانیه کانی و پراگماتیک له زماندا هم دهره ته مان بوی دهره خسینیت، تاوه کو له گهل ده ستنی شانکردنی هؤکاره کاریگه رکانی ناخوتن له م جوړه بهر هه مانده دا، که بوته هوی گؤرانیان بوی بهر هه میکی نه ددې و هونه ریبی و چونیته گواستنه وهی واتا و پازیکردنی بهرامبر به شپوهیه کی نه ددې جوان و کاریگه هه لیسه نگیین. (پروانه سمیه بیگدلی، ۱۳۹۵: ۲ نه و سهرچاوانه ی له ویدا هاتون).

"یه کی که له قوتابخانه گرنه کانی که به وردی لهباری نه ددې وه خوتندنه وهی هه بووه، قوتابخانه ی پراگ بووه، له سده ی بیستم قوتابخانه ی پراگ که دامه زیننه رکه کی ماتسیوس بووه، که دواتر به سودوهرگرتن له م قوتابخانه ی، قوتابخانه ی نه رکی هاته کایه وه، له م قوتابخانه یه دا که سانیکي زور لهباری فؤنؤلؤزی لیکوښه وهی بیان نه جامداوه، به لام باشرین لیکوښه وهی لهباری نه ددې له لایه ن (جاکوښون) هوه نه جامدراوه، که زمانه وانیکي روسی و تیور دانه ریکي نه ددې بووه و له دامه زیننه رانی قوتابخانه ی پراگه، له سنوری توپښه وهی زمانه وانی و نه ددېدا، به لیکوښه وهی لهباری خواستن (استعاره) و خوازه (مجاز) خه ریکبووه "گلبرگ ذهنی و ارسلان گلغام، ۱۳۹۶: ۹۸).

زمان پیکهاته یه که بوی په یوه نډیکردن به کار دیت، نه گهر به کارهینانی زمان له ناستیکي زیاتر له گواستنه وهی په یام و بوی پیکه شکردنی و اتایه کی به رزتر بیت، واته وشه کانی به پیی ته وهری جینشینی هه لږ دیت و به پیی ته وهری هاونشینی به شپوهیه کی تاییه ت دابرتیت، زمانی نه ددې دپته کایه وه، زمانه وانان بوی شپوهی دروستیونی نه رکی نه ددې بی زمان، دهسته واژه ی دهر خستن/زه فکردنه وه (foregrounding) به کار دین. هم دهسته واژه یه بوی یه که مجار له لایه ن فؤرمالیسته روسه کانی (Russian-Formalist) به کارهات" (سمیه بیگدلی ، ۱۳۹۵: ۳). "فؤرمالیست گرنه ترین شورشی نه ددې سده ی بیستمه له باری رخنه ی نه ددېدا. فؤرمالیستی روسی یه کی که له قوتابخانه رخنه ییه نه ددې بیه کانی له سنوری لیکوښه وهی نه ددې له پروانگه ی زمانه وانیه وه، نه م قوتابخانه یه له میانه ی جهنگی یه که می جهانیه وهی له روسیا

و میکانیزمی به کارهینانی شپوازه گهری ده که یین، لادان له به ناوبانگترین نه و چه مکنه یه، که له گهل شیعرییه تی نوئ و به تاییه تی له شیعردا دهر که وت، نه مهش به هوی نه و جیاوازیه زوری که زمانی شیعری له گهل نه وانی تر دا هه بیووه" (بوطاهر بوسدر، ۲۰۱۸: ۲).

"پروانکاره کانی، لیکوښه وهی زمان بوی دو به شی زمانی هه والی و زمانی نه ددې دابه شده کهن، پیان وایه، که زمانی هه والی بوی دروستکردنی په یوه نډیه، به لام زمانی نه ددې زمانیکه بوی خولفاندنی هونه ر و جوانی و گواستنه وهی ههسته کانه به بهرامبر، بویه ده توانین بلین زمانی نه ددې جوړه لادانیکه له زمانی ستاندارد" (پروانه: فاطمه مدرسی، ۱۳۸۸: ۱-۲). ته نانه ت گروپیک له زمانه وانه چیکي و روسه کانی (هاورانک ، شکلؤفسکی و مؤکارؤفسکی) له ژر کاریگه ریبی لیکوښه وهی کانی سؤسیر وه کو یه که مین که س که باس له زمانی نه ددې کردیت و گرنگیان به م لایه نه داوه. هه روه ها "جاکوښون، یه کی که بو له وانه ی گرنگیی به نه رکی نه ددې زمان ددها و جهختی له سهر نه وه دهر دده وه، که زمانی نه ددې نه ک ته نها بوی دروستکردنی په یوه نډیه، به لکو بوی گه رانه وه بوی خوی به کار دیت، هه روه ها زه فکردنه وه کاتیک سهر دهر گیت، که له کاتی دروستکردنی په یوه نډی په یامه که خوی بیته سهرچاوه و ناوه نډیکي گرنه و شپوهی دهر برین سهرنچراپیکشیت. هه روه ها به پیی بوی جاکوښون دهر ک شپوهی هه لږ داری وشه یه ک له نیو کؤمه لیک وشه ی سهر به هه مان پوی رگه ز له سهر ته وهری جینشینی و چونیته ریزکردنی نه و وشانه له ته وهری هاونشینی، ده توانیت رسته کانی زمانیک له نه رکی په یوه نډیه وه به ره و نه رکی نه ددې بیات" (محمد امین ناصر، ۱۳۸۸: ۱۵۰).

(۲-۱) سهره تایه ک دهرباری تیورییه گرنه باسکراوه کانی لهباری پیگه ی نه ددې له زمانه وانیدا:

چیه تی زمان و ناسیی هیما و نه پنییه شارواوه کانی هه له کؤنه وه هنری مروئی به خوییه خه ریکردوه و به به رده وانی له لایه ن زانایان و توپښه رانه وه لیکوښه وهی له سهر کراوه. زمانه وانان به بیرکردنه وه و خوتندنه وهی زانستی له و هیما و نیشانه زمانیه نده ی که له زماندا هه ن، به شیکردنه وهی لایه نه کانی زمان هه لده ستن، له زمانه وانیدا هه روه کو زانسته کانی تری فلهسه فه و دهر نناسی بابه تی به ستنه وهی نیوان زمان و بیر به مبه بهستی په رپیدانی زانستی زمان خرایه پرو و دواتر پانتایي هم جوړه بیرؤکه و گفتوگو یانه فراوانبو، به شپوهیه ک له نه مرؤدا توپښه وهی لهباری نه رکه جیاوازه کانی زمان بوته هوی سهره لانی تیور و بیرو پای جیاوازه لایه ن زمانه وانانه وه. نمونهش بوی هم باسه یه کی که له بیردؤزه کانی

سەرپه‌ئەدا" (حمید صمصام، ۱۳۹۵: ۵۱). "له ئیوان نوئنه‌رانی پێشپه‌روی ئەم شۆرشه‌ نه‌ده‌بیه‌ ده‌توانرێت به‌ بوریس نیکنباوم (Echenbaum)، فیکتۆر شکلوڤسکی (viktor shklovsky) و رۆمان جاکۆبسون (Roman jacobson) ناماژه‌بکریت، ئەم شۆرشه‌ سه‌ره‌پای دژایه‌تیکردنیان له‌ سه‌ره‌تای سییه‌کاندا به‌ ژبانی خۆی له‌ چوارچۆیه‌ی بازنه‌ی قوتابخانه‌ی پراگ درێژه‌ی دا و به‌هۆی به‌ره‌مه‌کانی (Roman jacobson) و وێک (wellek) بۆ زانکۆکانی ئەمریکا شۆرشه‌ ده‌ی کرد، ئەم قوتابخانه‌یه‌ هه‌رچه‌نده‌ نه‌نجامی کاری کۆمه‌ڵێک پۆشینی پرسی بو، به‌لام له‌ ئیوانیاندا (شکلۆفسکی) له‌ هه‌مویان رۆژێکی کاریگه‌رتی هه‌بو و له‌ راستیدا به‌ دامه‌زرێنه‌ری ئەم قوتابخانه‌یه‌ داده‌نرێت" (پروانه‌ : سمیه‌ بیگدلی، ۱۳۹۵: ۱۳)، هه‌روه‌ها (پروانه‌: ابراهیم اناری بزلوئی، حسن مقیاسی، سمیرا فراهانی، ۱۳۹۱: ۴۸). شایه‌نی باسه‌ "ئەم قوتابخانه‌یه‌ له‌ ژێر کاریگه‌ری بۆچونه‌کانی سۆسێردا بون، چونکه‌ له‌ سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌م په‌وتی توێژینه‌وه‌ زمانیه‌یه‌کان گۆڕانی گه‌وره‌ی به‌خۆیه‌وه‌ بینی و سه‌ره‌تای ئەم گۆڕانکاریانه‌ش هاوکات بو له‌گه‌ڵ بۆچونه‌کانی زمانه‌وانی سوێسی فیردیناند دی سۆسێر" (پروانه‌: حمید رضا مشایخی و زینب خدادی، ۱۳۹۱: ۲). "هه‌نگاوی یه‌که‌م له‌لایه‌ن فیکتۆر شکلوڤسکی (viktor shklovsky) له‌ سالی (۱۹۱۴) به‌ بۆکرده‌وه‌ی وتاری (هه‌لسانه‌وه‌ی وشه‌کان) نرا" (قاسم مه‌ر آور گیگلو، ۱۳۹۴: ۹۶۳). "دواتر له‌ سالی (۱۹۲۵) کۆمه‌له‌ وتاره‌کانی خۆی له‌ ژێر ناوینشانی (له‌باره‌ی تیۆری په‌خشان) بۆکرده‌وه‌، شکلۆفسکی پێی وابو، که‌ زمانی شیعری بۆ نیشاندانی واتا نییه‌، به‌لکو به‌دوای نیشاندان و خستنه‌په‌ری خۆیه‌تی و ده‌لی: پێشتر خۆیه‌تانه‌ران خونه‌ریتیان بو، تاوه‌کو ته‌نها سه‌یری ناوه‌وه‌ی (ناوه‌روکی) وشه‌ بکه‌ن، به‌لام ئیستا ده‌بێ ئەوان هه‌ندێک بیرکانه‌وه‌ و خودی وشه‌که‌ ببن" (سمیه‌ بیگدلی، ۱۳۹۵: ۱۳). واته‌ پێکهاته‌ و فۆرم گه‌نگه‌ترین و سه‌ره‌کیه‌ترین لایه‌نه‌کانی به‌ره‌مه‌ی ئەده‌بیه‌یه‌ له‌م قوتابخانه‌یه‌دا. بۆیه‌ "بۆ دروستکردنی به‌ره‌مه‌یکێ دیار، نوێبونی بابه‌ته‌که‌ گه‌نگ نییه‌، به‌لکو شۆیه‌ی خستنه‌په‌روه‌، که‌ ده‌توانرێت په‌هه‌ندێکی تازه‌ له‌ جیهاندا بخته‌ به‌رده‌ستی به‌رامبه‌ر، هه‌رچه‌ند لادان له‌ ستاندارده‌کان زیاتر بێت، به‌رامبه‌ر (خۆشه‌ه‌ر/ گۆنگه‌) خێراتر به‌ره‌و بابه‌ته‌که‌ راده‌کێشێت و نوسه‌ریش ده‌بێته‌ خاوه‌نی شۆیه‌ی تابه‌ته‌ له‌ نوسینه‌کانی" (صغری سلمانی نژاد مه‌ر آبادی، ۱۳۹۴: ۱۲۷). فۆرمالیسته‌کان له‌ سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مدا به‌ خستنه‌په‌روی چه‌ند ده‌سته‌واژه‌یه‌کی گه‌نگ، هه‌لسان به‌ لیکۆئینه‌وه‌ و پۆلێنکردنی هۆکاره‌کانی دروستکردن و ناسینه‌وه‌ی زمانی ئەده‌بی به‌تایبه‌ت شیعری، لێره‌دا به‌کورتی باس له‌ چه‌ند

ده‌سته‌واژه‌یه‌کیان ده‌که‌ین، که‌ تاراوه‌یه‌که‌ هاوتا و هاوواتای لادان ده‌بن، ئەمانه‌ن:

۱-۲-۱) ناناشناکردن - Making strange/ de-familization:

ئەم دیاردیه‌ پێشتر به‌ (Making strange) ناسراوه‌، "بۆ یه‌که‌مجار فیکتۆر شکلوڤسکی په‌خه‌نگه‌ری روسی له‌ سالی (۱۹۱۷) ده‌سته‌واژه‌ی (ناناشناکردن/ناشناپی سپه‌نه‌وه‌) خستنه‌په‌ر، سه‌ره‌تا ئەم ده‌سته‌واژه‌یه‌ له‌ وتاریکی به‌ناوینشانی (art as device) له‌سه‌ر بنه‌مای وشه‌ی روسی (Ostrannjenja) به‌کاره‌ێنا، له‌م وتاره‌دا ده‌لێت: کاری سه‌ره‌کی هونه‌ر گۆڕانکاری شۆیه‌یه‌ له‌ راستیه‌یه‌کان" (پروانه‌: پیمان منصور و اسماعیل قافله‌ باشی، ۱۳۹۸: ۱۵۰). ئەوه‌ی جیگای تێبینیه‌یه‌ له‌ توێژینه‌وه‌کانی زمانی فارسی له‌باره‌ی مێژوی یه‌که‌م به‌کاره‌ێنانی ئەم ده‌سته‌واژه‌یه‌ پابوچونی جیاواز به‌ده‌ده‌کریت، "هه‌ندێک پێیان وایه‌، یه‌که‌م به‌کاره‌ێنانی ده‌سته‌واژه‌ی ناناشناکردن له‌ سالی (۱۹۱۴) بووه‌" (قاسم مه‌ر آور گیگلو، ۱۳۹۴: ۹۶۳). هه‌ندێکی دیکه‌ ده‌لێن له‌ سالی (۱۹۱۷) بۆ یه‌که‌مجار به‌کاره‌اتوه‌، ئەمه‌ش زۆرینه‌ ده‌گه‌رته‌خۆ، "هه‌روه‌ها هه‌ندێکیتر پێیان وایه‌، بۆ یه‌که‌مجار له‌ سالی (۱۹۱۹) ده‌سته‌واژه‌ی (de-familization) به‌کاره‌اتوه‌" (عبدالله حسن زاده، محمد رضایی، نرجس مقیسی، ۱۳۹۴: ۵۹). "ناناشناکردن به‌واتای نوێکردنه‌وه‌ و بێگانه‌کردنی ئەوه‌ی که‌ ناشنا و ناسراوه‌ دێت، یه‌که‌یه‌که‌ له‌ ته‌کنیکه‌ ئەده‌بیه‌یه‌کان که‌ یه‌که‌مجار له‌لایه‌ن فۆرمالیسته‌ روسه‌کانه‌وه‌ خرایه‌په‌ر، شاعیر به‌ به‌کاره‌ێنانی ئەم جۆره‌ ته‌کنیکه‌ ته‌می ئەو نه‌ریت و دوباره‌بونه‌وه‌یه‌ لاده‌بات، که‌ له‌ راستیه‌ هه‌ستپیکراوه‌کانی ژباندان و به‌شۆیه‌یه‌کی دوباره‌ و بێهه‌ها له‌ زمانی ئەده‌بدا ده‌خه‌رنه‌په‌ر، به‌م پێکه‌یه‌دا وێنه‌گه‌لێکی تازه‌ ده‌خۆلێنێت، که‌ ده‌بێته‌ هۆی هێنانه‌کایه‌ی به‌رجه‌سته‌ی له‌ گوتار و سه‌رنجراکێشانی به‌رامبه‌ر، له‌ راستیدا ئەم ته‌کنیکه‌ له‌ خه‌مه‌تی تازه‌کردنه‌وه‌ی زانستی ئەده‌بدا" (احمد وفانی بصیر، ۱۳۹۷: ۲۸). واته‌ له‌ ئەمه‌رۆدا "به‌ یه‌که‌یه‌که‌ له‌ جوانکارییه‌ ئەده‌بیه‌یه‌ گه‌نگه‌کان داده‌نرێت و به‌ کۆمه‌له‌ فیلێک داده‌نرێت، که‌ ده‌بێته‌ هۆی نامۆبونی زمانی شیعری به‌رامبه‌ر به‌ گۆنگه‌ریان خۆشه‌ر، هه‌ر ئەندازه‌ به‌کاره‌ێنانی ئەم جۆره‌ ته‌کنیکانه‌ له‌ شیعردا جوانتر و زیاتر بێت، ئەوه‌نده‌ لادان له‌و شیعردا پابه‌دارتر ده‌بێت، فۆرمالیسته‌ روسه‌کان له‌ وه‌لامی ئەم پرسیاره‌، که‌ ئەرکی ئەده‌ب چیه‌ ئەم بیروکه‌یه‌یان (ناناشناکردن) خستنه‌په‌ر" (حمید صمصام، ۱۳۹۵: ۵۳). "شاعیر یان نوسه‌ر هه‌ولنده‌دات، تا له‌ به‌ره‌مه‌یکێ هونه‌ری و ئەده‌بیدا زمانی تابه‌ته‌ی جیاواز ده‌ربخات، واته‌ هه‌ولنده‌دات، زمانه‌که‌ نامۆ ده‌ربخات، بۆیه‌ شاعیر به‌ پونکردنه‌وه‌ و ده‌رخستنی شاعیرانه‌ی خۆی له‌ وشه‌کان و یه‌که‌

زمانییه‌کان و... بێگانه‌بون و نامۆبیه‌ک دروستده‌کات" (مسعود فرورنده، علی محمد آسیابادی، امین بنی طالبی، ۱۳۹۵: ۴۴).

۲-۲-۱) زه‌فکردنه‌وه - foregrounding: "له‌فه‌ره‌نگدا به‌واتای پێش‌زهمینه و شوێنی دهرخراو و دیار (زه‌ق) و ناشکرا به‌کارهاتوو، نهم دیاردهیه به‌پاردهیه‌ک ده‌توانی‌ت له‌سه‌ر شیعریه‌ت کاریگه‌ری هه‌بیت، که ته‌نانه‌ت کرداری گه‌یاندن و په‌یوه‌ندی واتای دوابخت و بیه‌ته‌هۆی جوانکاری ته‌ده‌بی و وتنه‌که له‌کلێشه‌یی بون دورده‌کات" (حمید صمصام، ۱۳۹۵: ۵۰).

"دیاردیه‌ی زه‌فکردنه‌وه‌ی لادانه‌ی له‌یاساکانی زمانی ستاندارد، کاتیک که‌رگه‌زێک/یه‌که‌یه‌کی زمانی پێچه‌وانه‌ی باره‌ئاساییه‌که‌ی به‌کارهێنریت و سه‌رنجی به‌رامبه‌ر بۆ لای خۆی رابکێشیت" (پروانه: محمد حسین محمّدی، ۱۳۸۰: ۲۱۳) و (غلامرضا سالمیان و سمیرا صمیعی فر، ۱۳۹۶: ۱۳). نهمه‌ش "له‌وتاریکی موکارۆفۆسکی به‌ناویشانی (زمانی ستاندارد و زمانی شیعری/ standard language and poetic language) خراوته‌پرو. نهم دیاردهیه که‌بنه‌مای دروستکردنی شیواز و جیاکاری نیوان به‌ره‌مه‌پێنهرانی ته‌ده‌به، به‌هۆی دو تایبه‌تمه‌ندی (یاسا زیادکردن) و (لادان) پورده‌دات، یه‌که‌میان بریتییه له‌سه‌پاندنی هه‌ندێ یاسا و شیوازی ناباو به‌سه‌ر زمانی ستاندارد دا و دوهمیان به‌دروستکردنی گۆزان و لادان له‌یاساکانی زمان ده‌وتریت، نهمه‌ش هۆکاری به‌ره‌مه‌پهاتنی جوانییه له‌به‌ره‌می ته‌ده‌بیدا" (عبدالله حسن زاده میرعلی، محمد رضایی، نرجس مقیعی، ۱۳۹۴: ۶۰). بۆیه لادان به‌شیکه له‌دیاردیه‌ی زه‌فکردنه‌وه (foregrounding).

زمانییه‌کان و... بێگانه‌بون و نامۆبیه‌ک دروستده‌کات" (مسعود فرورنده، علی محمد آسیابادی، امین بنی طالبی، ۱۳۹۵: ۴۴).

۲-۲-۱) زه‌فکردنه‌وه - foregrounding: "له‌فه‌ره‌نگدا به‌واتای پێش‌زهمینه و شوێنی دهرخراو و دیار (زه‌ق) و ناشکرا به‌کارهاتوو، نهم دیاردهیه به‌پاردهیه‌ک ده‌توانی‌ت له‌سه‌ر شیعریه‌ت کاریگه‌ری هه‌بیت، که ته‌نانه‌ت کرداری گه‌یاندن و په‌یوه‌ندی واتای دوابخت و بیه‌ته‌هۆی جوانکاری ته‌ده‌بی و وتنه‌که له‌کلێشه‌یی بون دورده‌کات" (حمید صمصام، ۱۳۹۵: ۵۰).

"دیاردیه‌ی زه‌فکردنه‌وه‌ی لادانه‌ی له‌یاساکانی زمانی ستاندارد، کاتیک که‌رگه‌زێک/یه‌که‌یه‌کی زمانی پێچه‌وانه‌ی باره‌ئاساییه‌که‌ی به‌کارهێنریت و سه‌رنجی به‌رامبه‌ر بۆ لای خۆی رابکێشیت" (پروانه: محمد حسین محمّدی، ۱۳۸۰: ۲۱۳) و (غلامرضا سالمیان و سمیرا صمیعی فر، ۱۳۹۶: ۱۳). نهمه‌ش "له‌وتاریکی موکارۆفۆسکی به‌ناویشانی (زمانی ستاندارد و زمانی شیعری/ standard language and poetic language) خراوته‌پرو. نهم دیاردهیه که‌بنه‌مای دروستکردنی شیواز و جیاکاری نیوان به‌ره‌مه‌پێنهرانی ته‌ده‌به، به‌هۆی دو تایبه‌تمه‌ندی (یاسا زیادکردن) و (لادان) پورده‌دات، یه‌که‌میان بریتییه له‌سه‌پاندنی هه‌ندێ یاسا و شیوازی ناباو به‌سه‌ر زمانی ستاندارد دا و دوهمیان به‌دروستکردنی گۆزان و لادان له‌یاساکانی زمان ده‌وتریت، نهمه‌ش هۆکاری به‌ره‌مه‌پهاتنی جوانییه له‌به‌ره‌می ته‌ده‌بیدا" (عبدالله حسن زاده میرعلی، محمد رضایی، نرجس مقیعی، ۱۳۹۴: ۶۰). بۆیه لادان به‌شیکه له‌دیاردیه‌ی زه‌فکردنه‌وه (foregrounding).

شعیریدا هه‌ستی پێده‌کرت" (وهیبه‌ فوغالی، ۲۰۱۳: ۴۰). له‌به‌رنه‌وه "لادان یه‌کێکه له‌دیاردیه‌ی گرنه‌گه‌کانی لیکۆلینه‌وه‌ی شیوازه‌ری، که‌به‌گشتی ده‌قی ته‌ده‌بی و به‌نایبه‌تی ده‌قی شیعری له‌یه‌که‌تر نزیده‌کاته‌وه، به‌و واتایه‌ی که‌ ده‌قی شیعری خۆی جیاده‌کاته‌وه به‌ده‌رجون له‌ئاشناکردن" (بوظاهر بوسدر، ۲۰۱۸: ۲). به‌و واتایه‌ی لادان "ده‌رجونه له‌گوزارشتکردنی باو و په‌سه‌ند به‌پێوانه‌ی به‌کارهێنانی پێشینی و زمانی و دارپشتن و پێکهاته‌کان" (صالح علی سلیم الشتیوی، ۲۰۰۵: ۵۴).

هه‌روه‌ها لادان، چه‌مکی گشتگیره و له‌هه‌مو لایه‌نه‌کانی ژبانی مرۆفایه‌تیدا روددات. "جا نه‌و لادانه له‌نه‌زانینه‌وه‌ی بێت، یاخود به‌ئه‌نقه‌ست و به‌مه‌به‌ست بێت، هه‌ر بۆیه ده‌وتریت چه‌مکی لادان فره‌ره‌هه‌نده، به‌و واتایه‌ی هه‌مو لایه‌نه‌کانی ژبانی مرۆفایه‌تی ده‌گرتنه‌وه "زمانی، ده‌روناسی، کۆمه‌لناسی، نایبی، ...تد" له‌هه‌ریه‌که له‌م بوارانه‌دا لادان مه‌به‌ستی دیاریکراوی هه‌یه" (سافییه محهمه‌د نه‌حمه‌د، ۲۰۱۳: ۱۷). بۆ نمونه لادان له‌زماندا واته "ده‌رجون له‌یاساکانی زمان، بۆ نه‌وه‌ی ده‌رپین به‌ده‌ر له‌و یاسایانه هه‌مان واتای ده‌رپینه یاساییه‌که یان زۆتر و پوخته‌تر بگه‌یه‌ن" (ئیدریس عه‌بدوڵلا، ۲۰۱۳: ۱۱). هه‌ر کاتیک "زمان له‌حاله‌تی ئاسایی خۆی لادبات و بیه‌ته‌هۆی دروستکردنی واتایه‌کی نوێ و سه‌رسوهرینه‌ر، نه‌و کاته لادان دێته‌کابه‌وه" (نازیلا یخاندان‌ساز و ناصر عه‌لیزاده خیاط، ۱۳۹۳: ۱۲۳).

له‌پاستیدا "لادان به‌شیوه‌ی دارپشتنیک ده‌وتریت، که‌شاعیر تیایدا له‌هۆنراوه‌کانی خۆیدا سنوری سیسته‌می باوی بۆچون و بیرکردنه‌وه‌کانی خوێنهر و گوێگر تیکده‌دات، به‌و واتایه‌ی که‌ به‌خولقاندنی وینه‌یه‌کی ئالۆز ده‌بێته‌هۆی سه‌رلێشێوانی به‌رامبه‌ر، نهم ته‌کنیکه له‌ته‌ده‌بی عه‌ره‌بیدا پێی ده‌وتریت (الانزیاخ) یا (العدول)، نهم ده‌سته‌واژه‌یه له‌رگه‌ی (زیح) به‌واتای دورکه‌وتنه‌وه و رۆبشتن وهرگیراوه و پێده‌چیت مه‌به‌ست دورکه‌وتنه‌وه له‌به‌کارهێنانی ئاسایی و باوی زمان بێت، له‌ته‌ده‌بی رۆژئاوادا ده‌سته‌واژه‌ی (Deviation) یان (Ecart) ی بۆ به‌کارده‌هێنریت" (پروانه: روح‌الله صیادی نژاد، منصوره‌ طالبیان، ۱۳۹۳: ۱۲۴) و (مه‌دی رجائی، محمّد خاقانی اصفهانی، ۱۳۹۳: ۱۲۰). واته هه‌ر له‌سه‌رچاوه‌کانه‌وه ده‌رده‌که‌وتیت، که‌بۆچونی جیاواز له‌باره‌ی چه‌مکی بابته‌که هه‌یه، به‌لأم زۆریه‌ی سه‌رچاوه‌کان له‌زمانی فارسیدا ناماژه به‌ده‌سته‌واژه‌ی (Deviation) ده‌که‌ن. له‌زمانی فارسیدا به‌رامبه‌ر به‌م دیارده‌یه (هه‌نجارگریزی) به‌کارده‌یت، "هه‌لبه‌ته ده‌بیت نه‌وه له‌به‌رچاو بگه‌ریت، که‌لادان نایبیت بیه‌ته‌هۆکاری له‌ناوچونی واتای مه‌به‌ست، هه‌ندیک له‌به‌زاندنی دابونه‌ریته‌کان ته‌گه‌ر بیرکردنه‌وه‌ی به‌رزی شاعیری

۳-۱) چه‌مک و زاراوه‌ی لادانی زمانی:

لادان، زاراوه‌یه‌کی باو و ده‌رکه‌وتوو له‌لیکۆلینه‌وه‌ی شیوازه‌ری نویدا. "نهم زاراوه‌یه شیوازیکی هونه‌ری هه‌یه، شاعیران بۆ گوزارشتکردن له‌ئه‌زمونی شیعری و هه‌ستی به‌کاریده‌هێن، جگه له‌وه‌ش هۆکاریکه بۆ جیاکردنه‌وه‌ی وتاری شیعری له‌ئاخوتنی ئاسایی، به‌مه‌رج له‌ناوه‌رۆکه‌که‌یدا کاریگه‌ریه‌کی جوانی هه‌لگه‌رتییت و به‌شداری له‌سه‌رنجراکێشانی خوێنهردا بکات" (لینه‌ده‌حمّدی، ۲۰۱۶: ۱). ئیتمه که‌باس له "زاراوه‌ی لادان له‌بوارای لیکۆلینه‌وه‌ی ره‌وانیژی و شیعریه‌تدا ده‌که‌ین، له‌پاستیدا پێویسته بگه‌رینه‌وه بۆ ره‌خنه‌گری فه‌ره‌نسی (جان کوه‌ن) به‌پله‌ی یه‌که‌م، که‌رۆژیکی به‌رچاوی بیی له‌باسکردنی چه‌مکی لادان و رۆژی له‌بونیادی جوانکاری ده‌قدا، وایاده‌نییت، که‌نهم بابته‌زیاتر له‌زمانی

دياربىكەن، ھەربەكەيان پىئوهرىك يان چەند پىئوهرىكەيان بۇ لادانى زمانى داناوه، دانانى ئەو پىئوهر جۇراوجۇرانەش دەگەرپتەووه بۇ ئەو تېرۋانىنە لىكجىاوازانەنى، كە ھەربەكەيان سەبارەت بە لادان و شىعەرەت ھەيانە، چونكە پىئوهرەكان لەو پىئاسانەووه دىاربىكراون، كە لەبارەى لادانەووه ھەن، لای ئەرستۆ پىئوهرى لادان زمانى رۇژانەيە، بە لای جان كۆھن لادانى كوردتە بنچىنەى تىۋرى شىعەرەتەكەى و بە بنەماى جىاكەرەووى شىعەر و پەخشانى دادەنئىت، لىرەدا پىئوهرەكە پەخشانە، لای جاكۆبسون پىئوهرى لادان پەيوهستكراوه بە ھەردو تەوهرى جىنشىنى و ھاوئىشىنى، چونكە ھەر جۆرە لادانىك لە ھەر ئاستىكىدا وەرېگرىن، لەسەر يەككىك لەو تەوهرانە بەئەنجام دەگەرپتەن.

سەبارەت بە پىئوهرەكانى لادانى زمانى بۇچونى جىاواز ھەيە، لىرەدا نامازە بە ھەندىئ لەو پىئوهرانە دەكەين:

۱- پەخشانى زانستى: "رۇلان بارت پەخشانى زانستى كروووه بە پىئوهر بۇ پىئوانەى لادان، واتە نوسەر دوركەوتتەووه لەو پەلەيە تىپەپرى ئەو لادانە" (ناز ئەحمەد سەعيد، ۲۰۱۳: ۹۳). بۇيە "رۇلان چىژو پەلەى سفرى نوسىن دەكاتە پىئوهرىكى سەركەوتو بۇ لادان" (سافىيە محەمەد ئەحمەد، ۲۰۱۳: ۲۰). "مەبەستى رۇلان لە پەلەى سفرى نوسىن ئەو گوتارانەيە، كە وشەكانيان دەلالەتى ماناى فەرھەنگى خۇيان دەگەرپتەن، بەو واتايەى وشەكان بەو مانايە دىن، كە لە بنچىنەدا بۇ خۇيان دانراوه، پىئوهرى بە تىپرامان و لىئوردبونەووه نىيە" (ناز ئەحمەد سەعيد، ۲۰۱۳: ۹۵). "رۇلان نمونەى بەفرى سې و بەفرى رەش دىنئەووه" (سافىيە محەمەد ئەحمەد، ۲۰۱۳: ۲۰) وشەى يەكەم پەلەى سفرە چونكە ھىچ لادانىكى تىدا نىيە و ھىچ چىژىكى ئەدەبى تىدا نىيە، بەلام وشەى دوهم و اتاكەى رون نىيە و پىئوهرى بە لىكدانەووه و تىپرامان ھەيە، چونكە زمانە ئاسايىيەكە تىكداووه و چىژى ئەدەبى تىدا بەدى دەكرت.

۲- گوتارى ئەدەبى و گوتارى ئاسايى: "بە راى تۇدۇرۇف گوتارى ئاسايى بىكرتە پىئوهر بۇ لادان، چونكە بەھۆيەووه جىاوازى زمانى ئەدەبى و گوتارى ئاسايى دەردەكەووت، بەووى كە گوتارى ئاسايى ماناكەى رونە و لىي تىدەگەين، بەلام گوتارى ئەدەبى چرە و رون نىيە و زۇرجار بەئاسانى لە واتاكەى ناگەين.

لەگەلدا نەبىت، دەبىتە ھۆى دروستىونى كەموكورتى لە زمان و پىكەپاتەدا، كە ئەمەش تەنھا نىشانەى جوانى و بە بەھابونى بەرھەمەكە نىيە، بەلكو بەجۆرىك لە كەموكورتى دادەنئىت، بەپىي بۇچونى لىچ يەكەمىن تايىبەتمەندى لادان نىشاندانى و اتايە، ئەگەر شاعىر لە دياردەى (ناناشناكردن) و (لادان) سەركەوتو بىت، دەتوانئىت سەرنجى خوئىنەر لە واتاوه بگەرپتەووه بۇ زمان" (صغرى سلمانى نژاد مەر آبادى، ۱۳۹۴: ۱۲۸-۱۲۹).

لە زمانى كوردىدا جگە لە بەكارھىنانى دەستەواژەى لادان، "چەندىن دەستەواژەى تر بۇ ئەم مەبەستە بەكاردئىت، وەكو: (لابردن، ترازان، خستەنە كەنارەووه، لەرپى لادان و گۇران و سەركىشكىردن و تىكشان و گەمەى زمانەوانى) و لە زمانى نىنگلەيشدا ئەم زاراوانەى بۇ بەكاردئىت (departure/deviate/aberration/aberrant)" (سافىيە

محەمەد ئەحمەد، ۲۰۱۳: ۱۱). ھەروھە "لادان لە ئەدەبىياتى رۇژئاوادا بە (grotesae) ناسراوه و لە فەرھەنگدا بە واتاى (شاراوه، رەمىزى) بووه و لە وشەى (grotto) واتە (پىپووى شاراوه و ناناشكرا) وەرگىراوه، شوئىپى زۆرەى ئەو بابەتانەى كە لە رۇژئاوادا لەبارەى لادانەووه نوسراوه، لە دو وتارى شكۆفسكى و موكارۆفسكى دۇزرايەووه، بۇ يەكەمجار شكۆفسكى لە وتارىكى بەناوى (atr as device) شىپوھ سەرتايىيەكانى ئەم دەستەواژەيەى خستەرو (ھەر لەم وتارەدا بو، كە بۇ يەكەمجار باسى لە de-familization كرد)، بەمەش لادان كە بە يەككىك لە بنەما سەركەبىيەكانى قوتابخانەى فۇرمالىستى رۇسى دادەنئىت" (پروانە: مەدى رجانى، محمدخاقانى اصفهانى، ۱۳۹۳: ۱۱۹-۱۲۰).

"لە ئەدەبى عەرەبىشدا شاعىران دواى جەنگى دوهمى جەھانى بەرەو دياردەى نوپونەووه (نوئىخووزى) ھەنگاويان نا، يەكەمىن ئەو كەسانەش لەم روووه (بدر شاكر السياب و نازك الملائكة) بون" (حمىد رضا مشايخى و زىنب خدادى، ۱۳۹۱: ۲-۳). "لە زمانى فارسىدا كىتب و بابەتى زۆر لە بارەى لادانى زمانى لە شىعەرى شاعىراندا نوسراوه، بەپىي رابوچونى نەفىسى (۱۳۶۸) بۇ يەكەم جار (شەفىعى كەدكەنى) لە (كتىپى) مۇسقىاى شىعەرى باسى دياردەى (زەفكردنەووه) و (ناناشناكردن) كوردو و لەم كىتبەدا لەجىياتى لادانى زمانى، دەستەواژەى (ھەئسانەووهى وشەكان/ رستاخيز واژگان) بەكارھىناوه" (سمىيە بىگدىلى، ۱۳۹۵: ۸).

(۴-۱) بنەماو پىئوهرەكانى لادانى زمانى:

دەستىشانكردنى پىئوهرىك بۇ لادان كارىكى ئاسان نىيە، بۇيە رەخنەگران نەيانتوانىووه بنەما و پىئوهرىك بۇ لادانى زمانى

ئەوئە بەو شۆئەبە بئیت، كە واقع و خەونى نوسەر دەخوارزئەت.

۳. دەربېرئە لادراوئەكە واتا و مەبەستى تەواو بگەبەئەت، نەك بەبېچەوانەوہ بۆ نېردراو (خوئەنەر، بېسەر) بەرەو ئاقارئەكى دېكە دور لە مەبەستە بئىچەنەكەى ببات و سەرى ئى تېكبات و دوای ماندوبونئەكى زۆر ئەوجا نەزانئەت، نېرەر مەبەستى چىبە. (پروانە: ئىدرىس عەبدوئەللا، ۲۰۱۳: ۴۳-۴۵).

(۱-۶) جۆرەكانى لادانى زمانى: (۱)

پەخەنگرى فەرەنسى جان كۆھن لە كئىبى (بونىادى زمانى شىعرى) سائى (۱۹۶۶) دا بەگشتى دو جۆر لادان دەستىنئەشاندەكات: (پروانە: صلاح فضل، ۱۹۹۸: ۲۱۱-۲۱۲) و (أحمد محمد وىس، ۲۰۰۵: ۱۱۱).

۱- لادانى زمانى: پەيوەندىبە بە دەقەوہ هەبە، كە بۆ دو جۆر دابەشەكەرت:

۱- لادانى واتايى (الدلالى). ۲- لادانى دروستەبى (التركىبى).

ب- لادانى نازمانى: واتە دەرچون لە نەرىتە باوہكانى كۆمەل، لادانە لە دابونەرىتەكان، ئەمەش سەروشتىكى كۆمەلەبەتە و كەلتورى هەبە.

پاشان لىچ پەخەنگرى ئىنگلىزى لە كئىبى (Alinguistic guide to English Poetry)، لادان بە ئامېزىكى خوئەندانى شىعر دەزانئەت، لەم كئىبەدا هەشت جۆر لە لادان دەستىنئەشاندەكات، كە برىتەن لە: (لادانى سىنتاكسى/پىزمانى، لادانى وشەبى، لادانى مېژوبى/سەردەمى، لادانى فونئەبى، لادانى شىوازى، لادانى رېنوسى، لادانى دىيالكتىكى، لادانى واتايى): (پروانە: سمىە بېگىلى، ۱۳۹۵: ۱۴) و (مرجانەى نظرى پاشاى، ۱۳۹۴: ۴).

۱-۶-۱) لادانى سىنتاكسى/پىزمانى (Grammatical deviation):

زۆرئەك لە تايبەتمەندىبە شىعرىبەكانى شاعىران لە پىنگاى ئەو جۆرە لادانە تايبەتەوہ دەرەكەوئەت، كە لە نىو شىعرەكانىياندا پەپرەوبىدەكەن، ئەگەر بەتەواوى لە ياساكانى زمان پەپرەوى بگەن، ئەو كات نابنە خاوەنى هېچ جۆرە شىوازىكى تايبەتەى خوئان لە شىعرەكانىياندا. "شاعىر دەتوانئەت بە جىگۆرپىكردى يەكە پىكېنەرهكانى رېستە لە ياساسىنتاكسىبەكانى زمانەكەى لادبات و زمانى خوئى لە زمانى ناخاوتنى ئاسايدا جىباكاتەوہ. بە برۆاى لىچ لادان لە ياسا سىنتاكسىبەكان بۆ دو جۆر دابەشەكات: لادان لە دروستە روكەشەكان و لادان لە دروستە قولەكان، لادان لە ناستى روكەشدا نەك لە روى لايەنى هونەرىبەوہ، بەئكو لەم رووہوہ كە كارىگەرىبەكى ئەوتۆى لەسەر

واتە ئەو دەستكارى و لادانە، كە بەهۆى جوانكارى لە زماندا دروستەبەت، لادانى زمانى پىدەئەن، دەكەرتت جىاوازى گوتارى ئەدەبى و گوتارى ئاساى بەهۆى ئەو لادانەوہ دەستىنئەشاندەكەرتت، ئەم پىوەرە كۆمەلەك لايەنى نىگەتەبى هەبە، چونكە زمان بەردەوام لە گەشە و گۆراندايە، هەرچەندە گۆرانەكان سست بن، نابن لادانەكان بە پىوهرى ئىستا بېپۆن، واتە هەر سەردەمەك بنبەما و پىوهرى خوئى بۆ لادان هەبە" (ناز ئەحمەد سەعید، ۲۰۱۳: ۹۶).

۳- چۆزى ئەدەبى: "ئەم پىوهرە پەيوەندى بە خوئەنەرەوہ هەبە، بۆ ئەوئە قسەكەر يان نوسەر يان شاعىر چۆز بە خوئەنەر بگەبەئەت، بەو مەبەستە لادان لە زماندا دەكات، ئەمەش پىوهرىكى گشتىبە لە بنبەما پەخەنەبەكاندا هەبە" (ناز ئەحمەد سەعید، ۲۰۱۳: ۱۰۱).

۴- پەيوەندىبە ئاسۆبى و ستونى: "رۆمان جاكۆبسون دەئەتت پەيوەندىبە ئاسۆبى برىتەبە لە دراوسىبەتەى وشەكان لەگەل پەكتردا گونجان لە نىوانياندا و دروستكردنى پەيوەندىبە شوئەن برىتەبە لەوئە كە وشەبەكە بتوانئەت بۆ هەمان مانا لە دەرەوئە ئەو وشەبە بەكاربەئەرتت، لادان لە زماندا لە ناستى ستونى رۆدەدات، بەلام ئەم لادانە دەرەدەكەوت، ئەگەر لەناو پەيوەندىبە ئاسۆبىدا نەبوايە. مەبەست لە پەيوەندىبە ستونى پەيوەندىبە نىوان وشە پىكېنەرهكانى نىو رېستە لەگەل وشە ناديارەكانى دەرەوئە رېستەكەبە، پەيوەندىبە ئاسۆبى پەيوەندىبە نىوان وشە ديارەكانى نىو رېستەكەبە" (ناز ئەحمەد سەعید، ۲۰۱۳: ۱۰۳).

۱-۵) مەرچەكانى لادانى زمانى:

۱. دەبەتت لە روى پىزمانەوہ بەشۆئەبەك پىزىكرتت، كە ياساكان پىنگە بەو جۆرە پىزبونە ببات، بۆ نمونە رېستە لە زمانى كوردیدا دەكەرتت بە چەند شۆئەبەك پىزىكرتت، هەرچەندە بەبى ياسا گشتىبەكە (بكەر + بەركار + كردار) ه، بەلام پىزمانى زمانەكە رىنگە بەم شۆئە پىزبونانەش دەدات (بەركار + بكەر + كردار)، (بكەر + كردار + بەركار)، بەلام ناكەرتت بەشۆئە ناخاوتن هەم رۆئى بكەر هەم رۆئى كردار بىبئەت.

۲. دەبەتت ئامانچ لەو لادانە سودگەياندن بئەت، لادان خوئى ئامانچ نىبە، بەئكو دروستكردنى كارىگەرىبە لەسەر خوئەنەر، بۆ

په یامیځ، بچوکترین په که ش (فونیم) ه، واته له په که م هه نځاودا ده بیټ فونیمه کان له گه ل په که ترډا لیکبدرین، تا کو په که ی گه وره تری وه کو (مورفیم و وشه و ...) دروستبیت، به لآم له هه هه نځاویځدا له کاتی دروستبونی په که په کی زمانی، یاسا گه لیکي پڅخراو و ورد بونیان هه په، پیمان ده لپن کامه فونیم و مورفیم و وشه بچنه پال په کترو لیکبدرین، هه روه ها له نه نجامی کارلیک کردنی دهنگه کان بؤ دروستکردنی په که ی گه وره تر، دهنگ هه په، گورانی به سه ر دپت، یان ده قرتیزیت، یان زیاد ده کرتیت، یان ده گوریت، یان ... زورچار شاعیر کومه لیک گورانکاری دهنگی (بؤ نمونه وه کو کرتاندنی دهنگ) بؤ پاراستی لایه نی موسیقای شاعرکه کی (کیش و سه روا) به کارده هیئت. له م روانگه په وه "لادانی دهنگی نه وه په که شاعیر له یاسا دهنگیه باو و به کارهاتووه کانی زمان لابدات و جوړه یاسایه کی دهنگی به کاره پینت، که له زمانی ناخاوتی ناساییدا به کارناهیتریت، نه م جوړه لادانه زیاتر بؤ پاراستی کیش به کارده هیتریت" (محمد رضا یوسفی، رقیه ابراهیمی شهرآبادی، ۲: ۱۳۹۴).

(۵-۶-۱) لادانی شیوازی (Deviation of register):

هه ندی کات له نیو به ره همی شاعیراندا، نمونه ی شعیری به رچاوده که ویت، که زمانی نویسنه که ی له شیوه ستاندارده که دا دوره و شاعیر په نای بردو ته بهر زمانی ناخاوتن (پروانه عباسعلی آهنگر و دیگران، ۱۳۹۶: ۶۶) نه مه ش به بن هؤکار نییه، به لکو مه به ستی شاعیر له م کاردا نه وه په، که جگه له وه ی جوانیه که به شاعرکه کی دبه خشیت، هه روه ها هز و تامه زرؤی خویننه بؤ خویندنه وه زیاد ده کات و سه رنجی خویننه راده کیشیت.

(۶-۶-۱) لادانی رنوسی (Graphological deviation):

هه ندی کات جار شاعیر شیوازیکی جیاواز له نویسی وشه کان به کارده هیئت، بیگومان گورانکاری له شیوه ی نویسی وشه کان ده کات، که نابیته هؤی گوران له شیوازی خویندنه وه ی وشه. "سه رته تایترین نمونه کانی لادانی رنوسی له شعیری شاعیران ده کرتی له کوتای سه ده ی نوزده یه م و سه رته تای سه ده ی بیستمه وه ببیتریت، گیوم ناپولینر (۱۸۸۱-۱۹۱۸) شاعیری فه رنسی به رچاونه کردنی خالنه ندی داهینانیکی تاییه تی له ریزکردنی پیتنه کانی چایخانه ی کرد، لادانی رنوسی له شاعرکه کانی نیمیلی دیکنسؤن له رنکای زور به کارهینانی مه ودایه له نیوان وشه کان (-) و گه وره نویسی پیتنه سه رته تاییه کانی نه و وشانه ی که ده که وتنه ناوه راستی رسته وه دروستده بیټ، هه روه ها له شاعرکه کانی کمینگیز (۱۸۹۴-۱۹۶۲) به کارنه هینانی پیتی گه وره، ته نانه ت له وشه کانی سه رته تای رسته و به جیانوسینی

تیگه یشتی رسته نییه، به رکه شی ناوده برین، به لآم له لادانی رنوزمانی دروسته ی قولدا، شوینیک که ده بیټ به وشه یه ک له که تیگوریه کی رنوزمانی تاییه ت پرپیته وه، به وشه یه کی تر له که تیگوریه کی دیکه پرده کرتنه وه، بؤ نمونه کردارنیک که ته نها به رکارنیک وهرده گرتیت، له شوینیک به کاریده هیټین، که به شیوه یه کی ناسایی له لایه ن نه و کردارانه وه به کاردین، که به به رکارنیک و ته واوکه رنیک پرده بینه وه" (عباسعلی آهنگر، محمود رجب زاده، مهدی رجائی، ۱۳۹۶: ۵۸).

(۲-۶-۱) لادانی وشه یی (Morphological deviation):

"به بروای لیچ له لادانی وشه یی شاعیره کان وشه و پیکهاته یه که ده خوینتین، که تا کو نه وکاته به کارنه هاتووه و له زمانی ناخاوتی ناساییدا شوینیان نییه، هه ندی کات ره ننگه شاعیر وشه یه ک به کاره پینت، که ته نها و ته نها په کجار به کاره پینت، ته نانه ت که سانی ناسایش ره ننگه په نابیه نه بهر دروستکردن و سازدانی وشه ی نوئ وه کو له بهر ده ستترین شیوه بؤ دهرپینی هه سته کان یان بیروباوه رکانیان، هه روه ها لیچ ده لیت: هه رچه نده زوربه ی وشه تازه کان که له لایه ن شاعیرانه وه دروستده کرتین، ده بیټ به وشه له قه له مبدرین، وشه داهینراوه کانی شاعیران به رده و امییه کی زیاتریان له وشه داهینراوه ناساییه کانی سه رزاری خه لکی هه په، چونکه شعیرنیکی سه رکه وتو چنده ها جار له لایه ن شاعیرانی هاوچه رخ و نه وه کانی دواتر ده خوینتیه وه" (پروانه: عباسعلی آهنگر و دیگران، ۱۳۹۶: ۶۰). واته "شاعیر له رنکای لادانی وشه یه وه هه لده ستیت به زه فکردنه وه ی نه و زمانه ی به کاریده هیئت، به م شیوه یه له رنکای لادان له یاساکانی زمانی ستاندارده وه وشه یه کی نوئ دروستده کات و به کاریده هیئت" (یدالله به منی مطلق، مریم سیوندی، ۱۳۹۴: ۱۰۸).

(۳-۶-۱) لادانی میروبی/سه رده می (Deviation of historical period):

"شاعیر نه و توانا و نازادییه ی هه په، که خوئی ته نها به زمانی سه رده می خوئی نه به ستینه وه، به لکو به هینانه وه ی وشه ی کوئی سه رده می پیش خوئی، هه ولده دات، جوړه جوانیه که به شاعرکه کی ببه خشیت. په کیک له شیوازی شاعیره کان به کارهینانی کومه لیک وشه و پیکهاته یه له شاعردا، که له کاتی نویسی شاعرکه که دا له زمانی خوکار باو نییه و به په که یه ک داده برین، که پیشتر و له کوندا باوبون و به کارهینارون و دواتر مردون" (ناصر ناصری، ۱۳۹۵: ۱۹۲).

(۴-۶-۱) لادانی فونیمی (Phonological deviation):

زمان له کومه لیک په که دروستده بیټ، بؤ نه وه ی نه و په کانه بکه ونه پال په کترو و بینه خاوه ن و اتایه ک به مه به ستی گه یانندی

ئەھۋى لەم توپۇنەنە ۋە يەدا مەبەست بېت، لادانى واتايىيە، كە،
بتوانىن ئەم جورە لادانە بە نمونە شىعەرى شاعىر
شىبەكە يەنە ۋە ۋە پەسنى بەكەين. ديارە "چەمكى لادان و
بلاۋبونە ۋە لە لىكۆلېنە ۋە رەخەنىي و شىۋازگە رىدا ناۋبانگى
دەركرد، ھۆكارى گىرنگىدان بەم چەمكەش دەگەرپتە ۋە بۇ
لىكۆلېنە ۋە لە تايىبە تىيە جىاۋزەكانى زمانى ئەدەبى بەگشتى و
زمانى شىعەرى بە تايىبە تى، ئەم چەمكەش لە لايەن ژمارە بەك
توپۇر و رەخەنە گەرە ۋە بونىدانرا، لە ۋانەش (جان كۆھن) كە
ۋايدە بىنېت: مەرجى بىنەرتى و پىۋىست بۇ رودانى شىعەرىيەت،
بەدەستېننى لادانە" (اسماعىل شىكەرى، ۱۹۹۹: ۲۳). ۋەك
پىشتەر لە جورەكانى لادانى زمانى نامازە بە ۋە درا، كە ناستى واتا
ۋەكو ناستىكى زمان زياتر لە ناستەكانى دىكە لە زەفكردەنە ۋە
ئەدەبى بەكار دەھىنېت. "بە پىي راي لىچ، توخمەكانى خەيال لە
شىعەر و واتا و ۋىتە دروستكار ۋەكان ھۆكارى دروستكردى لادانى
ۋاتايىن، ھاۋنشىنى وشەكان بە پىي ياساكانى زمانى ستاندارد
سنورگە لىك دروستدەكەن، كە ئەبىنە رىگر لە بەرانبەر
دەرخستى پون و ئاشكرى واتاى ئاۋەزى شاعىر، بۇيە شاعىر بە
بەكارھىنانى بابەتە جوانكارىيە ئەدەبىيەكان لە شىعەر بە لادان
ۋە زەفكردەنە ۋە خەرىك دەبېت" (عبدالله حسن زادە مىر على و
دىگران، ۱۳۹۴: ۶۴). بە ۋە واتايە "ھاۋنشىنى وشەكان بە پىي
ياسا باۋەكانى زمان خاۋەنى سنورى تايىبە تى خۆبە تى
(مىتافۇر/خۋازە و خواستىن، لىكچون، پارادۇكىس، ناۋھىنانى
ناراستە ۋە ۋە...) لە لادانى واتايى شايانى لىكۆلېنە ۋە، لوتكە
جوانكارى ھونەرى و لايەنى ئەدەبى دەق لە سنورى واتادا
پودەدات" (مجد حسين خان محمدى، آيتنا خالىقى، ۱۳۹۳: ۳۹). لەم
پوانگە يە شە ۋە "پونكردەنە ۋە تىگە يىشتن لە واتاى لادانى واتايى
كۆمە لىك دياردە دەگىرپتە ۋە، لە ۋانەش: دياردە كرتاندى
زنجىرە پىي لۇجىكى و تېھ لىكشكردى ۋىنە و ھەست و ئامازەكانە،
ھەرۋەھا ناچارپونى شاعىر لە بەكارھىنانى وشەكان كە ھەلگىرى
ۋاتايەك بىن، كە لە بىنەرتدا ئە ۋە واتايە ھەلنەگىر تە، بەمەش
جىابونە ۋە يەكى گەورە لە نىۋان ئامرازەكانى دەرىپىن و ئەۋەكى
مەبەستە، دەرىپىنى لە سەر بىكرىت" (تامر سلوم، ۱۹۹۶: ۱۰۲).
بەم پىيەش "لادانى واتايى پىدانى واتايى خۋازاۋە بە
دەبىنەكان، خواستىن سەرەكىترىن جورى ئەم لادانە
دەنوئىت، كە تىايدا واتاى فەرھەنگى وشە دەگۆرپت بۇ واتاى
خۋازاۋى پىشېنىكراۋ، ھەرۋەھا گۆرپى ناولىتراۋى يەكەم بۇ
ناولىتراۋى دوەم، يان واتاى چەمكى بۇ واتاى ھەلچون" (عبدالله
خضر حمد، ۲۰۰۳: ۵۱).

ھەرۋەھا "زمان ھۆكارى رودانى دياردە لادانە، بۇيە لادان نىخ
ۋە گىرنگى خۇي لە زماندا دەستدەكە ۋىت، واتە گىرنگى لادان

فۆنېمەكانى وشە يەك ديارترىن جورەكانى لادانى
رېنوسىيە" (نجمە حسىنى سرورى، ۱۳۹۳: ۵۶).

۷-۶-۱) لادانى دىيالىكتى (Dialectal deviation):

"ۋەرگىرتى ھەندىك پىكەتە لە دىيالىكتە كۆمە لايەتى يان
ناۋچە يىيەكان بەگشتى لە دەقە نوسراۋەكاندا نادۆزىتە ۋە،
چونكە لە نوسەر چاۋە پىدەكرىت، كە بە دىيالىكتىكى
پەسەندىكارى يان شىۋا بۇ تىگە يىشتن و زانين بۇ ھەموان
بنوسىت، كە ھەمان زمانى ستانداردە. لادانى دىيالىكتى واتە
كەلەك ۋەرگىرتى شاعىر لە وشە و پىكەتە گەلەك جگە لە زمانى
ستاندارد كە زياتر وشە و پىكەتەكانى شىۋەزارى ناۋچە پى
(شۋىتى لە دايكوبونى) خودى شاعىر" (عباسعلى آھنگر
ۋ دىگران، ۱۳۹۶: ۶۷).

۸-۶-۱) لادانى واتايى (Semantic deviation):

ناستى واتا ھەرۋەكو ناستەكانى دىكە بىگرە زياترىش لە وان رۇل
ۋە گىرنگى لە پىكەتەكانى دەق شىعەرىدا ھەيە، جورىكى زۇر چالاكە
بە تايىبە تى لە روى دروستىون و خولقاندنى لادانە شىعەرىيەكاندا.
"شاعىر لە زمانى شىعەرىدا ئە ۋە قالمە نامادەكراۋانە دەگۆرپت،
كە رۇزانە بۇ گە ياندنى واتا بەكار دىت، مەبەستىيە تى شىۋە
نوئى بۇ كىردە گە ياندنى داھىنېت، بۇيە لادانى واتايى، لە
ئەنجامى گە ياندنى واتا دور لە شىۋەكە ي بەكار دىت، دەستپىكى
ئەم كارەش لە دەستكارىكردىن و گۆرپى پىۋەندى نىۋان ناۋ
(دال) و ناولىتراۋ (مدلول) سەرھەلدەدات، ھەرۋەك ئۆلمان
دەلېت: واتا بىر تىيە لە، پەيۋەندى نىۋان ناۋ و ناولىتراۋ، ھەر
گۆرپى ئىكش لە ۋە پەيۋەندىيە پودات، دەبىتە ھۇي گۆرپى
ۋاتا" (سافىيە محەمەد ئەحمەد، ۲۰۱۳: ۱۵). ھەرۋەھا
"جاكۆبسون دەلېت: لادانى واتايى دەرجونە لە رېزىمانى
ھەلباردىنى ھىما زمانىيەكان، ۋەك دانانى تاك لە شۋىتى كۆ، يان
ديارخەر لە شۋىتى ديارخراۋ، يان ناۋاشنا لە شۋىتى
ناشنا" (مسعود بودوخة، ۲۰۱۱: ۴۳). بەم پىيە خودى شاعىر
سەرچاۋە لادان و ياسابە زاندەنە لە زماندا، لەم پەۋە شاعىر
رۇل سەرەكى لە گۆرپى ئىكشەكان و نوئىخۋازى دەبىنېت، بە
پىچە ۋانە شە ۋە گۆرپى ھىزىكى پارىزگارە و بەرامبەر بە ۋە
گۆرپى ئىكشەكانى و نوئىخۋازىيە دەۋەستىت، چونكە ھەر گۆرپى ئىكش لە
شاعىر ۋە يىت، بارى گۆرپى قورستر دەكات، ئەركىكى زياترى بۇ
تىگە يىشتن دەخاتە سەر، بۇيە گۆرپى سنورىك بۇ ئە ۋە
گۆرپى ئىكشەكانى دادەنېت، بە ۋەش دەورۋەر دەكە ۋىتە نىۋان
شاعىر و گۆرپى ۋە.

۲) لادانى واتايى لە شىعەرىكانى شاعىردا:

دیسان شاعیر لێره‌دا ده‌می‌ه‌ز که شتیکی نه‌بستراکته، چواندویه‌تی به شتیکی به‌رجه‌سته، که توانای گازگرتی هه‌بن. هه‌روه‌ها تینویه‌تی چاوشتیکی نییه، هه‌ستی پێبکرت، وه‌کو نه‌وه‌ی مرؤف کاتیک که تینوی نه‌بیئت، واته شتیکی نابهرجه‌سته به شتیکی به‌رجه‌سته چوئراوه.

گه‌ر سه‌رماته نه‌وه‌ گری شیعره‌کانم
گه‌رمی و روئاکیت ده‌داتن

(فه‌ریدون عه‌بدول به‌رزنجی، ۲۰۰۴: ۱۸)

لێره‌دا شاعیر شیعیر که توانای گه‌رمکردنه‌وه‌ی جه‌سته‌ی مرؤفی نییه، کردویه‌تی به شتیکی که توانای سوتان و گه‌رمکردنه‌وه‌ی هه‌بیئت، واته شتیکی نه‌بستراکت کراوه به شتیکی به‌رجه‌سته له‌ رپی تینی گه‌رمیبه‌که‌یه‌وه، که به‌ر جه‌سته ده‌که‌وئیت و هه‌ستی پێده‌که‌ین.

که نیگا نه‌گۆرینه‌وه

چه‌پکی خه‌می

سه‌وز و شیرین گه‌وره‌ نه‌بن

(فه‌ریدون عه‌بدول به‌رزنجی، ۲۰۰۴: ۳۰)

شاعیر لێره‌دا خه‌می به شتیکی چواندوه، که بتوانرئیت بکرتت به‌ چه‌پک و به‌سه‌رتت، دیاره‌ خه‌م شتیکی نابهرجه‌سته‌یه، بۆیه ناتوانرئیت به‌سه‌رتت، واته شتیکی نه‌بستراکتی کردوه به شتیکی به‌رجه‌سته.

۲- به‌زینده‌وه‌رکردن: بریتیه له‌ پیدانی سیمای (+زینده‌وه‌ر) به‌وه‌ی که (-زینده‌وه‌ر)ه‌، واته مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل شتیکی بێگیان وه‌ک شتیکی گیاندار، بۆ نمونه:

منی سه‌رشئیت

له‌ زمانی ترس ناگه‌م

به‌سه‌ر لاشه‌ی شه‌وه‌کانا

هه‌نگاوه‌نیم

(فه‌ریدون عه‌بدول به‌رزنجی، ۲۰۰۴: ۱۴)

دیاره‌ ترس زمانی نییه و هه‌روه‌ها شه‌ویش لاشه‌ی نییه، شاعیر لێره‌دا شه‌ویش به‌ زینده‌وه‌ر چواندوه، چونکه زینده‌وه‌ره‌کان لاشه‌یان هه‌یه.

نه‌ترانیوه‌ که شاعیرئیت به‌ تۆ ده‌گا..

شنه‌ی نیگا

په‌پوله‌ی خه‌یالی مه‌ستی

بۆ کوئ ده‌بات؟..

(فه‌ریدون عه‌بدول به‌رزنجی، ۲۰۰۴: ۲۰)

شاعیر لێره‌دا خه‌یالی کردوه به‌ په‌پوله، خه‌یالی شتیکی (- زینده‌وه‌ره)، به‌لام په‌پوله (+زینده‌وه‌ره)، بۆیه لێره‌دا شاعیر لێره‌دا خه‌یالی کردوه به‌ زینده‌وه‌ر. دیاره‌ نه‌م لیکچواندنه‌ی

ده‌گه‌پته‌وه‌ بۆ گرنگی زمان و بۆ جیاوازی پونی واتا و توانای به‌رز له‌سه‌ر گوزارشتکردن له‌سه‌ر واتای جیاواز" (صونیا لوصیف و ساره‌ کریمش، ۲۰۱۱: ۹-۱۰). هه‌ر له‌به‌ر نه‌وه‌شه "گرنگی لادانی واتای له‌وه‌دایه، که به‌رفراوانترین بواره شاعیر ده‌توانرئیت داھێنان و هێزی خۆی له‌ روی بون و توانای

کاریگه‌ریبه‌وه‌ پێشانبدات، به‌ واتایه‌کی دیکه‌ توانای ڕاده‌ی

داھێنان شاعیر ده‌ره‌دخات" (ناز ئه‌مه‌ده‌ سه‌عید، ۲۰۱۳: ۲۵۵)

به‌ چه‌ندین ڕنکه‌ و شێوازی جیاواز له‌ سه‌رچاوه‌کاندا باس له‌ جوهره‌کانی لادانی واتای کراوه، لێره‌دا سود له‌ دابه‌شکردنه‌که‌ی (فه‌رزان سجودی) وه‌رگیراوه، که به‌م شێوه‌یه‌ جوهره‌کانی لادانی واتای ده‌ستنیشانکردوه: (بروانه: دلێر سادق کانه‌بی، ۲۰۰۹: ۴۲)

۱. به‌به‌رجه‌سته‌کردن.

۲. به‌نه‌بستراککردن.

۳. به‌زینده‌وه‌رکردن.

۴. به‌په‌وانکردن.

۵. به‌ته‌نکردن.

۶. به‌گیاندارکردن.

۷. به‌په‌وه‌ککردن.

۸. به‌مرؤفکردن.

۹. به‌ناژه‌لکردن.

۱- به‌به‌رجه‌سته‌کردن: بریتیه له‌ پیدانی سیمای واتای (+به‌ره‌سته) به (+نه‌بستراکت)، واته لێره‌دا شاعیر که‌ره‌سته‌یه‌ک یاخود شتیکی بێگیان ده‌کات به‌ گیاندار و هه‌ستی به‌به‌ردا ده‌کات، بۆ نمونه:

ده‌سا چیتر نه‌مامی جه‌ز

له‌ خاکی دلما مه‌پوئنه

(فه‌ریدون عه‌بدول به‌رزنجی، ۲۰۰۴: ۷)

لێره‌دا شاعیر نه‌مامی جه‌ز که شتیکی نه‌بستراکته، کردویه‌تی یاخود چواندویه‌تی به شتیکی به‌رجه‌سته، هه‌چ شتیکیش له‌نیوان نه‌و دوانده‌دا نییه واتا لیکچون له‌نیوان (نه‌مام) و (جه‌ز).

منیش وه‌کو نه‌و لاوانه

ده‌می جه‌زم گاز نه‌گرتی له

هه‌موو پاچه‌یه‌کی له‌شت

چاوم تینوی سه‌رنجیکه

تامه‌زرۆیه و سه‌رنج نه‌دزی

له‌ نیگای دوو چاوی گه‌شت.

(فه‌ریدون عه‌بدول به‌رزنجی، ۲۰۰۴: ۶)

شاعیر له سهر ئه و بنه مایه یه که خه یائی مهست وه کو
په پوله یه که که نازانیت بۆ کوئی نه فریت.

ئۆواره یه

ده مه گه پئی

شه قامه که له گه ل خۆتا مه هه ژینه.

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۶)

دیاره شه قام (-زینده وهره) سیمای هه ژاندیش بۆ (+زینده وهره)
به کار دیت، واته به زینده وهره کردنه، چونکه شه قام نازینده وهره،
هه ژاندیش بۆ ئه و شتانه یه که زینده وهره.

شعیر ژانئیکی به سوویه

له گه ل خۆشه و یستی تۆدا

له ناو سینگی منا نه ژین

ئه ی خاتو زین

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۱۴)

دیاره شعیر و خۆشه و یستیش سیمای (-زینده وهره)ن، به لām ژیان
بۆ شتیکی زینده واته سیمای (+زینده وهره).

۳- به پرووه ککردن: بریتیه له پیدانی تاییه تمه ندیه کانی پرووهک
به وه ی که له به کاره یئانی گه پانه وه ییدا نارپوه کییه، واته پیدانی
سیمای (+پرووهک) به (-پرووهک)، بۆ نمونه:

تا چه پکی تیشکی خۆر بچم

بۆ سنگی تۆی خۆشه و یستم

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۱۵)

لێرده شاعیر خۆری کردوه به پرووهک، چونکه چه پککردن و
چین بۆ گو ل یان پرووهک به کار دیت، شاعیر لێرده سیمای
(+پرووهک) ی داوه به خۆر، که له بنه پهدا سیمای (-پرووهک) ی
هه لگر توه.

ئه ی ئه و که سه ی هه تا نه مرم

گوئی شعیر بۆ تۆ نه گرم

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۳۲)

دیاره گو لگرتن سیمای (+پرووهک) ه، چونکه ته نیا دره خت و
پرووهک گو لده گرن، شاعیریش لێرده خۆی چواندوه به
پرووهک، که گو لده گرت، واته پیدانی سیمای (+پرووهک) به
شتیک که له بنه پهدا (-پرووهک) ه.

شیوه م له ناو

نیگای چاوه کانتا روابوو..

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۳۸)

شاعیر لێرده سیمای (+پروان) و چاندنی داوه ته پال نیگا، که
خۆی سیمای (-پرووهک) ی هه یه.

گیانه که م با زامه کانیشم

نازاریان لێ هه لپوه ئی

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۱۱۶)

وه رین سیمایه که تاییه ته به پرووهک و دره خت، شاعیر لێرده
نازاریه کانی خۆی یاخود زامه کانی که شتیکی نابه رجه سته یه و
سیمای (-پرووهک) ی هه یه، داوه ته پال وهرین، واته
به پرووهک ککردن له شعیره که دا رویداوه.

ئێستاش په پوله ی ماچی من

به سه ر گوئی لپوته وه یه

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۳۲)

لێرده هه ردو دیارده ی به زینده وهره ککردن و به پرووهک ککردنی تیدا
به کارهاتوه، چونکه له لایه ک شاعیر ماچ که سیمای (-
زینده وهره) ی هه یه، کردوه به په پوله، که هه لگری سیمای (-
زینده وهره) ه، له لایه کی تریش گوئی لپوته وه، واته لپوی کردوه به
پرووهک، چونکه لپو سیمای (-پرووهک) ی هه یه، (گوئی) یش سیمای
(+پرووهک) ی هه یه.

۴- به گیاندارکردن: بریتیه له پیدانی سیمای واتایی (+
گیاندار)، به وه ی به پئی یاسای به یه که وه هاتی لیکسیکه کان له
ئهرکی گه پانه وه ییدا ده بیئت به سیمای (- گیاندار) ی هه بیئت، بۆ
نمونه:

ئای گیانه که م

دئی شه و چه نده تاریکه

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۱۵)

دیاره شاعیر لێرده شه ی به گیاندار چواندوه، چونکه
گیاندره کان دلپان هه یه، دئی شه ویش که شاعیر به کاره پیناوه،
سیمای (- گیاندار) ی هه یه، لێرده سیمای (+ گیاندار) ی
پئیه خشیوه.

به لām گیانه

تۆ پیم نایی بۆچی نه مرۆ

خۆشه و یستیت

له شاری دلما مردوو ه..؟

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴:)

دیاره شاعیر خۆشه و یستی کردوه به شتیکی گیاندار، که گیانی
تیا نه مابن و مردبن، چونکه مردن سیمای (+گیاندار) ی هه یه،
واته شتیک که گیانی تیا بیئت، ئینجا ئه و گیانه له قوناغیکدا
ئه مرئ، به لām خۆشه و یستی هه لگری سیمای (-گیاندار) ه، واته
به گیاندارکردن له م دپره شعیره دا هه یه.

ئه م ولاته پیرۆزه یه

که تۆم خۆش و یست

رقم له دئی خۆما کوشت

(فه ریدون عه بدول به رزنجی، ۲۰۰۴: ۱۶۲)

ههيه و نه دهنگى ههيه، واته تايبهتمهنديهكاني مرؤفي به خشيوه به شيعر.

۶- بهتەنکردن: هەر کاتێك وشەیهك به سیمای (- تەن) له شوێنی وشەیهك دابزێت، كه له بهكارهینانی گه‌رانه‌وه‌ییدا (+ تەن) ی هه‌ییت، ئەوا به‌تەنکردن رویداوه، بۆ نمونه:

خەم ئەبووه خەنجەرێك و
كۆرپە ی ئاواتی ئەكوشتین

(فهریدون عەبدول بەرزنجی، ۲۰۰۴: ۴۸)

شاعیر لێرەدا سیمای (+ تەن) ی به‌خشيوه به‌خەم، كه شتێکی نابەرجه‌سته‌یه و سیمای (- تەن) ی هه‌یه، واته خەمی به‌خەنجر چواندوه.

۷- به‌ئەبستراکتکردن: هه‌رکاتێك وشەیهك به‌ سیمای (- به‌رهه‌ست) له شوێنی وشەیهك دابزێت، كه له به‌كارهینانی گه‌رانه‌وه‌ییدا سیمای (+ به‌رهه‌ست) ی هه‌ییت، بۆ نمونه:

ئای له‌ خۆشی ئەو کاتانە ی
تۆ لانەم بووی .. هه‌ناسه‌م بووی

تۆ خەیاڵ و لێکدانەوه‌ ی

شەوانم بووی

(فهریدون عەبدول بەرزنجی، ۲۰۰۴: ۴۸)

لێرەدا شاعیر خۆشه‌ویسته‌كه‌ی کردوه به‌ شتێکی ئەبستراکت، چونکه هه‌ناسه‌ و خەیاڵ سیمای (- به‌رهه‌ست) ی هه‌یه، خۆشه‌ویسته‌كه‌شی كه مرؤفه‌ سیمای (+ به‌رهه‌ست) ی هه‌یه.

ئه‌نجامه‌كان:

۱. لادانی زمانی و به‌تایبه‌ت لادانی واتایی

کاربگه‌ری ئەرپنی هه‌یه، به‌وه‌ی کۆکراوه‌ی تێگه‌یشتن و چێژی هه‌مو ده‌ق و کاره‌ نه‌ده‌بی و زمانیه‌کانه، پاشان گه‌یشتن به‌ درککردنی واتای شاراو، كه ئەو سنوره‌ زمانیه‌ ده‌به‌زێنێت بۆ ژماره‌یه‌کی بیکۆتا له‌ واتا.

۲. به‌خستنه‌روی نمونه‌کان و شیکردنه‌وه‌یان،

ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رکه‌وت، كه لادانی واتایی له‌ شيعره‌کانی شاعیردا به‌رجه‌سته‌ده‌ییت، ته‌نانه‌ت زۆربه‌ی جۆره‌کانی لادانی واتایی وه‌ك (به‌به‌رجه‌سته‌کردن، به‌زینده‌وه‌رکردن، به‌رووه‌ککردن، به‌گیاندارکردن، به‌مرؤفکردن، به‌تەنکردن، به‌ئەبستراکتکردن) له‌ شيعره‌کانیدا به‌کاره‌یناوه‌.

رق هه‌نگری سیمای (-گیاندار) ه، کوشتنیش بۆ شتێکه‌ گیانی تیدا بیئت و بتوانزێت ئەو گیانه‌ له‌ ناو بېریت، بۆیه‌ کوشتن سیمای (+گیاندار) كه كه‌سێك یان ئاژه‌ئێك یان بآئنده‌یه‌ك... ده‌توانزێت بکۆزێت.

۵- به‌مرؤفکردن: بریتیه‌ له‌ پیدانی تايبه‌تمه‌نديه‌كاني مرؤف به‌ شته‌ نازیندوه‌کان، وه‌ك:

به‌لام من هه‌ر چاوم له‌ نه‌ستیره‌یه‌که‌..

ئه‌ئ وه‌ره

له‌باتی گوڵ

بمده‌ له‌ قژی خاتو زین

(فهریدون عەبدول بەرزنجی، ۲۰۰۴: ۱۵)

خودای گه‌وره‌ توانای قسه‌کردنی به‌ مرؤف به‌خشيوه، ئەمه‌ش دیارترین ئەو تايبه‌تمه‌نديانه‌یه‌ كه مرؤفی له‌ گیانله‌به‌رانی تر جیا ده‌کێتیه‌وه، لێرەدا شاعیر ئەستیره‌ی به‌ مرؤف چواندوه، له‌وه‌ی كه‌ توانای قسه‌کردنی هه‌یه‌ و بانگی ده‌کات، كه‌واته‌ شاعیر لێرەدا نه‌ستیره‌ی کردوه به‌ مرؤف، بۆیه‌ به‌مرؤفکردن رویداوه‌ له‌و دێره‌ هۆنراوه‌یه‌دا.

گیانه‌ شيعریش وه‌ك تۆ وایه‌

گه‌ر تۆ نه‌یه‌ی نه‌ویش نایه‌

(فهریدون عەبدول بەرزنجی، ۲۰۰۴: ۱۷۸)

شاعیر شيعری چواندوه به‌ مرؤف، کاتێك كه‌ تۆ بیئت، شيعریش دێت، گه‌ر تۆ نه‌یه‌یت، شيعریش نایه‌ت، واته‌ تايبه‌تمه‌ندی هاتن كه‌ بۆ مرؤف و گیانله‌به‌رانه‌ داویه‌ته‌ پآل شيعر.

شاعیر ئەمرئ و

حه‌زه‌کانی به‌ هه‌تیوی گه‌وره‌ ئەبن

وه‌كو پیرێك

گه‌نجی له‌ خۆنیا بزی

(فهریدون عەبدول بەرزنجی، ۲۰۰۴: ۱۲)

شاعیر لێرەدا حه‌زه‌کانی خۆی كه‌ شتێکی نابەرجه‌سته‌یه، به‌ منداڵێك چواندوه، كه‌ کاتێك باوکی یان دایکی ئەمرئ، هه‌تیو ده‌که‌وێت، واته‌ تايبه‌تمه‌ندی مرؤفی به‌ حه‌زه‌کانی خۆی به‌خشيوه.

شيعرئ ره‌نگی وه‌ك ره‌نگت

شيعرئ ناسکتر له‌ ده‌نگت

(فهریدون عەبدول بەرزنجی، ۲۰۰۴: ۳۲)

شاعیر شيعری به‌ مرؤف کردوه له‌ تايبه‌تمه‌ندی ره‌نگی و ده‌نگی، كه‌ دو تايبه‌تمه‌ندین، له‌ مرؤفدا هه‌ن، چونکه‌ شيعر نه‌ ره‌نگی

۲- پینکدادانی واتایی: لہم جۆرہدا واتای کہرہستہکانی لہگہل
یہکدا پینکناکەون، نہویش سئ جۆرہ:

أ- پلہی تہبایی.

ب- پلہی دژایہتی.

ج- پلہی نہگونجان.

چوارہم/ عہدولواحد موشیر دزہی بہسودوہرگرتن لہ
بہزاندنی بنہماکانی ہاریکاری لای گرایس چوار جۆر لادانی
واتایی دەستنیساندہکات: (چہندی، چۆنیتی، شپۆاز،
پہیوہندی) (بروانہ: عہدولواحد موشیر دزہی، ۲۰۱۴: ۱۲۱).

سہرچاوەکان:

یہکەم/ بہ زمانی کوردی:

۱. ئیدریس عہدوللہ (۲۰۱۳)، شپۆازگہری لادان.

چاپخانہی لہریا، سلیمانی.

۲. دلیر صادق کانہبی (۲۰۰۹)، ہہندی لادانی زمانی

لای سئ شاعیری نوپخواری کورد (نہنوہر مہسیفی،

نہوزاد رفہعت، فہرہاد پیرپال)، دہزگای

توژینہوہو بلوکوردنہوہی موکریانی، چاپخانہی

خانی، دہۆک.

۳. سافیہ محمەد ئەحمەد (۲۰۱۳)، لادان لہ

شاعیری ہاوجہرخی کوردیدا، بلوکراوہی

ئەکادیمیای کوردی، چاپخانہی حاجی ہاشم،

ہہولیر.

۴. عہدولواحد موشیر دزہی (۲۰۱۴)، زانستی

پراگماتیک، چاپی دووہم، ناوہندی ناویر.

۵. فہریدون عہدول بہرزنجی (۲۰۰۴)، دیوانی

فہریدون عہدول بہرزنجی، بەرگی یہکەم،

چاپخانہی تیشک، سلیمانی.

۶. محمەد مہعروف فہتاح (۲۰۱۰)، لیکۆلینہوہ

زمانہوانیہکان، چاپی یہکەم، چاپخانہی

رۆژہلات.

۷. ناز ئەحمەد سہعید (۲۰۱۳)، لادان لہ شاعیری

لہتیف ہلہمەتدا، چاپخانہی بینایی، سلیمانی.

دووہم/ بہ زمانی فارسی:

۸. ابراہیم اناری بزچلوئی، حسن مقیاسی، سمیرا

فراہانی (۱۳۹۱)، ہنجارگریزی معنایی قرآن در

شعر محمد عفیفی مطر، مجلہ انجمن ایرانی زبان و

ادبیات عربی علی پڑوہشی، شمارہ (۲۵).

۹. احمد وفائی بصیر (۱۳۹۷)، ہنجارگریزی معنایی در

ہشت کتاب سہراب سہری، فصلنامہ زیباشناسی

ادبی، سال (۱۷)، شمارہ (۳۸).

۳. شاعیر ہہم لہرنگہی بہزاندنی بنہمای واتایی

و ہہم بہزاندنی پینکەوہہاتی کۆدہ

کانیشہوہ، وەک لہ نمونہکاندا ناماژہی بۆ

کراوہ، کۆمەلیک فریزی ناواژہی بہرہہ

مہیناوہ، وەک (نہمامی حہز، خاکی دلہم، دہمی

حہزم، گپی شاعیرہکانم، دل شہو، گوئی

شاعیر، چہپکن خہم، لاشہی شہوہکان،

شنہی نیگات، پەپولہی خہیالی مہستی،

چہپکن تیشکی خۆز،...)، ہہریہک لہم

فریزانہش لہسەر ئاستی سیماننتیک بہہۆی

بہزاندنی واتایی و لادان لہ قہیدو مہرجہ باوہ

کان بہرہہمہیناوان، ئەگەر چی لہ روی

کەتینگۆری ریزمانیہوہ ہاوجہشن، بہواتا

شاعیر تہنہا لہ رینگہی بہزاندنہ واتاییہکەوہ

وینہکان بہرہہمدہہینت، لہ بہرانہہریشدا

پہیوہستہ بہ پیزہوکردنی یاساو رپسا

ریزمانیہکانہوہ، بہمہش شاعیر بہ بہزاندنی

کۆدی واتایی لہ پینکەوہہاتن لادہدات و بیہی

شاعیری نوئی بہرہہمدہہینت.

پہراویز:

۱- سہبارہت بہو دابہشکردنہانی بۆ جۆرہکانی لادان کراون،

ہہمہجۆرن، ہہریہکەیان بہسودوہرگرتن لہ بنہمایہک کە

بہلایانہوہ پەسەندیوہ، لادانی واتاییان دابہشکردوہ، لہوانہ:

یہکەم/ جان کۆھن لادان لہ ئاستی واتا دہکات بہ سئ بہشہوہ

(الاسناد) خستنہپال، (التحدید) دەستنیسانکردن، (الوصل)

گہیاندن (بروانہ: ناز ئەحمەد سہعید، ۲۰۱۳: ۲۶).

دووہم/ کۆرشئ سہفہوی بہپئی ئەو پەیوہندیہی کە

جاکۆبسون ناویان دہن، پەیوہندی ہلہبژاردن و لیکدان و

سۆسیر پیانی دہلئت ہاوشینی و بیرخستنہوہ لادانی واتایی

دابہشدہکات بۆ:

لادانی واتایی - بہگۆپرہی ہلہبژاردن - لیکچون - خوازہ

- بہگۆپرہی لیکدان - لیئی

پارادۆکس (ہیلکاری جۆرہکانی لادان لای کۆرشئ

سہفہوی) (بروانہ: دلیر صادق کانہبی، ۲۰۰۹: ۴۱)

سیہہم/ محمەد مہعروف فہتاح لہسەر بنہمای کۆتبہندی

(ہلہبژاردن، ہاورپتہتی) کە لادان لییان دہبیتہ ہۆی ناوژہی

واتایی دو جۆر لادانی دەستنیسانکردوہ: (بروانہ: محمد معروف

فتاح، ۲۰۱۰: ۴۲۰-۴۲۱)

۱- دریز و رۆین: بریتیبہ لہ گہیاندنی واتا بہ رینگہی پینچاویپچ و

دریز بیگۆتدانہ وزہبارتزی و کورتبیری.

۱۰. پیمان منصوری و اسماعیل قافله باشی (۱۳۹۸)، بررسی هنجارگرایی های واژگانی و معنایی در غزلیات طالب آملی، فصلنامه پژوهشهای ادبی، سال (۱۶)، شماره (۶۳).
۱۱. جعفر میرزایی پرکلی و زهرا مهدوی (۱۳۹۳)، بررسی هنجارگرایی معنایی در غزلیات حافظ، فصلنامه مطالعات زبان و گویش های غرب ایران، دانشگاه ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی کرمانشاه، سال ششم، شماره (۶).
۱۲. حمید رضا مشایخی و زینب خدادی (۱۳۹۱)، بررسی هنجارگرایی در بخشی از اشعار نزار قبانی، دو فصلنامه علمی پژوهشی نقد ادب معاصر عربی، سال دوم، شماره دوم.
۱۳. حمید صمصام (۱۳۹۵)، برجسته سازی در شعر اخوان ثالث، فصل نامه تخصصی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد، شماره (۶).
۱۴. روح الله صیادی نژاد، منصوره طالبیان (۱۳۹۳)، هنجارگرایی معنایی در شعر مولوی و ابن فارض، پژوهشهای نقد ادبی و سبک شناسی (علی . پژوهشی)، شماره ۱ (پ در پی ۱۷).
۱۵. سمیه بیگدلی (۱۳۹۵)، بررسی هنجارگرایی های زبانی در غزلیات فارسی استاد شهریار در چهارچوب الگوی پیشنهادی لیچ، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی.
۱۶. صغری سلمانی نژاد مهر آبادی (۱۳۹۴)، بررسی نمودهای هنجارگرایی در (خوان هشتم) و راز ماندگاری این شعر، فنون ادبی علمی . پژوهشی، سال هفتم، شماره (۲).
۱۷. عباسعلی آهنگر، محمود رجب زاده، مهدی رجائی (۱۳۹۶)، بررسی و تحلیل گونه های هنجارگرایی در غزل های امیر حسن سجزی دهلوی، فصلنامه مطالعات شبه قاره سیستان و بلوچستان، سال نهم، شماره (۳۲).
۱۸. عبدالله حسن زاده میرکلی، محمد رضایی، نرجس مقیمی (۱۳۹۴)، بررسی انواع هنجارگرایی در جریان شعری شعراستان براساس الگوی لیچ، مطالعات زبانی بلاغی، سال (۶)، شماره (۱۲).
۱۹. غلامرضا سالمیان و سمیرا صمیمی فر (۱۳۹۶)، هنجارگرایی آوایی در مثنوی های سنایی، فنون ادبی (علی . پژوهشی)، سال هشتم، شماره (۳).
۲۰. فاطمه مدرسی (۱۳۸۸)، تأملی در زبان ادبی رودکی، پژوهشهای زبان و ادبیات فارسی (علی-پژوهشی)، دانشکده ادبیات علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، دوره جدید، شماره (۲).
۲۱. قاسم مهر آور گیگلو (۱۳۹۴)، بررسی هنجارگرایی معنایی در مرزبان نامه، مجموعه مقاله های دهمین همایش بین المللی ترویج زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه محقق اردبیلی.
۲۲. گلبرگ ذهنی و ارسلان گلفام (۱۳۹۶)، انتخاب هدمند متون ادبی، راهکاری برای بالا بردن درک دانش آموزان ابتدایی، فصلنامه علمی-پژوهشی زبان و ادب فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان، سال نهم، شماره (۳۱).
۲۳. محمد امین ناصح (۱۳۸۸)، بررسی رویکردهای زبانی در پژوهشهای رشته زبان و ادبیات فارسی، جستارهای ادبی مجله علمی . پژوهشی، شماره (۱۶۶).
۲۴. محمد حسین محمدی (۱۳۸۰)، آشنایی زدایی در غزلیات شمس، ضمیمه مجله ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.
۲۵. محمد رضا یوسفی، رقیه ابراهیمی شهرآبادی (۱۳۹۴)، پژوهشی در ساختار هنجارگرایی شعر احمد عزیزی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان قم.
۲۶. مرجانهی نظری پاشاکی (۱۳۹۴)، بررسی هنجارگرایی در دیوان احمد مطر، پایان نامه درجهی کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی.
۲۷. مسعود فروزنده، علی محمد آسیابادی، امین بنی طالبی (۱۳۹۵)، هنجارگرایی در ویس و رامین فخرالدین اسعد گرگانی، فنون ادبی (علی . پژوهشی)، سال هشتم، شماره (۳).
۲۸. مهدی رجائی، محمد خاقانی اصفهانی (۱۳۹۳)، نقش هنجارگرایی واژگانی در کشف لایه های معنایی قرآن کریم، دو فصلنامه علمی پژوهشی (پژوهش های زبان شناختی قرآن)، سال (۳)، شمار (۲).

۴۳. لینده حمدي (۲۰۱۶)، الانزياح الدلالي في قمر شيراز ل (عبدالوهاب البياتي)، رسالة الماجستير، كلية الاداب و اللغات، جامعة محمد خيضر بسكرة، الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.
۴۴. مسعود بودوخة (۲۰۱۱)، الأسلوبية وخصائص اللغة الشعرية، طبعة الاولى، عالم الكتب الحديث، لبنان.
۴۵. وهيبه فوغالي (۲۰۱۳)، الانزياح في شعر سميح القاسم، رسالة الماجستير، كلية الاداب و اللغات، جامعة أكلي مهند أولحاج البويره، الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.
۲۹. ميلاد قهي و محمود سامانفر، هنجارگريزي در شعر حسن حسيني، < www.artmarkazi.ir ghomi&samanfar >
۳۰. نازيلا يخذانساز و ناصر عليزاده خياط (۱۳۹۳)، كاريست اشكال هنجارگريزي در اشعار احمد شاملو، ادبيات پارسي معاصر، پژوهشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي، سال (۴)، شمار اول.
۳۱. ناصر ناصري (۱۳۹۵)، هنجارگريزي در شعر منوچهر آتشي، پژوهشهای نقد و سبک شناسی، شماره (۳).
۳۲. نجمة حسینی سروری (۱۳۹۳)، هنجارگريزي نوشتاری در اشعار نصرت رحمانی، ادبيات پارسي معاصر، پژوهشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي، سال چهارم، شماره اول.
۳۳. والي رضايي (۱۳۸۴)، زبان معيار چيست و چه ويژگي هايي دارد؟، مقاله نامه‌ی فرهنگستان.
۳۴. يدالله بهمني مطلق، مريم سيوندي (۱۳۹۴)، نگاهي به هنجارگريزي در شعر نيما، دوفصلنامه علوم ادبي، سال (۴)، شمار (۶).
- سيئيه‌م/ به زماني عه‌ره‌بي:
۳۵. اسماعيل شكري (۱۹۹۹)، نقد مفهوم الانزياح، مجلة فكر و نقد، العدد (۲۳).
۳۶. أحمد محمد ويس (۲۰۰۵)، الانزياح من منظور الدراسات الأسلوبية، طبعة الاولى، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، بيروت، لبنان.
۳۷. بوطاهر بوسدر (۲۰۱۸)، ظاهرة الانزياح في اللغة)
<https://www.researchgate.net/publication/3223322971>
۳۸. تامر سلوم (۱۹۹۶)، الانزياح الدلالي الشعري.
۳۹. صالح علي سليم الشتيوي (۲۰۰۵)، ظاهرة الانزياح الاسلوبي في شعر خالد بن يزيد الكاتب، مجلة جامعة دمشق، المجلد (۲۱)، العدد (۳-۴).
۴۰. صلاح فضل (۱۹۹۸)، علم الأسلوب و مبادئه واجراءاته، دار الشوق، القاهرة، مصر.
۴۱. صونيا لوصيف و ساره كرميش (۲۰۱۱)، الانزياح الدلالي في الالفاظ العربية، رسالة الماجستير، كلية الاداب و اللغات، جامعة منتوري قسنطينة، الجمهورية الجزائرية الديمقراطية الشعبية.
۴۲. عبدالله خضر حمد (۲۰۰۳)، أسلوبية الانزياح في شعر المعلقات، طبعة الاولى، عالم الكتب الحديث، اربد، لبنان.